

Årsrapport 2016

Kommunstyrelsen

Rapport från
Stadsrevisionen

Nr 1, 2017

Dnr 3.1.2-25/2017

Den kommunala revisionen är fullmäktiges kontrollinstrument för att granska den verksamhet som bedrivs i nämnder och bolagsstyrelser. Stadsrevisionen i Stockholm granskar nämnders och styrelser ansvarstagande för att genomföra verksamheten enligt fullmäktiges uppdrag. Stadsrevisionen omfattar både de förtroendevalda revisorerna och revisionskontoret.

I ”årsrapporter” för nämnder och ”granskningspromemorior” för styrelser sammanfattar Stadsrevisionen det gångna årets synpunkter på verksamheten. Fördjupade granskningar som sker under året kan också publiceras som projektrapporter.

Publikationerna finns på Stadsrevisionens hemsida. De kan också beställas från revisionskontoret.

Till
Kommunstyrelsen

Årsrapport 2016 för kommunstyrelsen

Revisorerna i revisorsgrupp 1 har avslutat revisionen av kommunstyrelsens verksamhet under 2016.

Det ekonomiska resultatet för 2016 uppnår fullmäktiges beslutade resultatkrav och kommunfullmäktiges finansiella mål har uppfyllts.

Granskningen visar att resultatet är delvis förenligt med fullmäktiges mål för god ekonomisk hushållning. Inriktningsmålen *Ett klimatsmart Stockholm* och *Ett ekonomiskt hållbart Stockholm* har uppfyllts. Inriktningsmålen *Ett Stockholm som håller samman* och *Ett demokratiskt hållbart Stockholm* har delvis uppfyllts.

Vi bedömer sammantaget att verksamheten delvis har bedrivits på ett ändamålsenligt och tillfredsställande sätt. Från ekonomisk synpunkt har verksamheten bedrivits på ett tillfredsställande sätt.

Revisorerna har den 23 mars 2017 behandlat bifogad årsrapport och överlämnar den till kommunstyrelsen för yttrande senast den 30 juni 2017.

På uppdrag av revisorerna i revisorsgrupp 1.

Bosse Ringholm
Ordförande

Stefan Rydberg
Sekreterare

Innehållsförteckning

1	Årets granskning	1
2	Samlad bedömning	2
3	Verksamhetens ändamåls-enlighet och ekonomi	3
3.1	Ekonomiskt resultat	4
3.1.1	<i>Driftverksamhet</i>	4
3.1.2	<i>Investeringsverksamhet</i>	5
3.2	God ekonomisk hushållning	7
3.2.1	<i>God ekonomisk hushållning ur ett verksamhetsperspektiv</i>	7
3.2.2	<i>God ekonomisk hushållning ur ett finansiellt perspektiv</i>	16
3.3	Nämndernas och bolagens ändamålsenlighet och ekonomi	17
4	Intern kontroll	18
4.1	Kommunstyrelsens uppsiktsplikt	18
4.2	Ekonomistyrning	21
4.3	Ansvar och befogenheter	22
4.4	Intern kontroll finansiell rapportering	23
4.5	Nämndernas och bolagens interna kontroll	23
5	Årsredovisning och räkenskaper	23
6	Kommunstyrelsens egen verksamhet	24
6.1	Verksamhetens ändamålsenlighet och ekonomi	24
6.1.1	<i>Ekonomiskt resultat</i>	24
6.1.2	<i>Verksamhetsmässigt resultat</i>	25
6.2	Intern kontroll	25
6.3	Bokslut och räkenskaper	27
7	Uppföljning av tidigare års granskningar	27
	Bilaga 1 Granskning av årsredovisning 2016	28
	Bilaga 2 Kommunstyrelsens (KS:s) och revisionskontorets bedömning av måluppfyllelsen 2016	37
	Bilaga 3 Årets granskningar	38
	Bilaga 4 Uppföljning av lämnade rekommendationer	45

1 Årets granskning

I årsrapporten redovisas revisionens samlade bedömning av kommunstyrelsen övergripande styrning och samordning av stadens verksamhet 2016. Revisionen har utförts enligt kommunallag, lag om kommunal redovisning, reglemente för stadsrevisionen, god revisionsordning i kommunal verksamhet och kommunfullmäktiges föreskrifter. Granskningen har genomförts med den inriktning och omfattning som behövs för att ge en rimlig grund för bedömning och ansvarsprövning av kommunstyrelsen.

Revisorerna granskar och prövar om verksamheten bedrivits på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den interna kontrollen har varit tillräcklig. I revisorernas uppdrag ingår även att granska hur kommunstyrelsen fullgjort sin uppsikt samt leder och samordnat förvaltningen av stadens angelägenheter. Revisorerna ska även bedöma om resultatet i årsredovisningen är förenligt med kommunfullmäktiges mål för god ekonomisk hushållning.

Granskningen av *Årsredovisning 2016 med uppföljning av budget för Stockholms stad* (nedan kallad årsredovisning 2016) framgår i *bilaga 1*. Måluppfyllelsen för respektive mål framgår i *bilaga 2*.

I rapporten redovisas översiktligt resultatet av granskningar som genomförts under 2016 och berör kommunstyrelsen. Dessa granskningar ingår i underlaget för revisionens samlade bedömning av kommunstyrelsen. För detaljerad redovisning hänvisas till respektive projektrapport samt årsrapport för respektive nämnd. Projektrapporterna har under året överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande eller för kännedom och redovisas närmare i *bilaga 3*.

Granskningsresultatet för kommunstyrelsen egen verksamhet framgår i kapitel 6 *Kommunstyrelsens egen verksamhet*.

Uppföljning av hur kommunstyrelsen har beaktat rekommendationer från tidigare års granskningar redovisas översiktligt i rapporten och mer detaljerat i *bilaga 4*.

De förtroendevalda revisorerna har träffat representanter för kommunstyrelsen i samband med genomgång av 2015 års granskning och avstämning inför år 2016 samt i samband med granskningen av tertialrapport 2 för 2016.

Ansvariga för granskningen av kommunstyrelsen övergripande verksamhet har varit Susanne Kangas och Stefan Rydberg. Den finansiella rapporteringen har granskats av Öhrlings PricewaterhouseCoopers AB (PwC). Årsrapporten har faktakontrollerats av stadsledningskontoret.

2 Samlad bedömning

Sammantaget bedöms att kommunstyrelsen delvis har bedrivit verksamheten på ett ändamålsenligt och tillfredsställande sätt. För verksamhetsmålen är bedömningen att resultatet delvis är förenligt med de verksamhetsmål som kommunfullmäktige fastställt. Från ekonomisk synpunkt har verksamheten bedrivits på ett tillfredsställande sätt. Resultatet enligt årsredovisningen är förenligt med de finansiella mål som fullmäktige fastställt.

Stadens utfall uppgår till + 4 643 mnkr, vilket ska jämföras med budgeterat resultat om + 0,1 mnkr. I resultatet ingår reavinster och intäkter från försäljning av exploateringsfastigheter med 4 426 mnkr, exklusive dessa poster uppgår resultatet till + 217 mnkr (+249 mnkr år 2015). Resultatet visar att budgethållningen har varit tillräcklig.

Stadens nettoinvesteringar uppgår till 5 615 mnkr (4 872 mnkr år 2015) och inklusive ej förbrukade medel från central medelsreserv uppgår avvikelserna mot budgeten till 1 211 mnkr. Enligt revisionskontorets bedömning bör avsnittet om investeringar i årsredovisningen omfatta en mer omfattande analys av budgetavvikelsen samt en analys av vilka konsekvenser dessa tidsförskjutningar får för stadens ekonomi och finansiering.

Intäkterna från försäljningar har använts till att finansiera stadens investeringar, vilket har minskat behovet av nyupplåning. Stadens investeringar har i sin helhet finansierats med egna medel att jämföra med 74 procent år 2015.

I budget 2016 anges fyra inriktningsmål och 26 verksamhetsmål som konkretiserar de övergripande målen. Revisionskontoret bedömer att inriktningsmålen *Ett klimatsmart Stockholm* och *Ett ekonomiskt hållbart Stockholm* har uppfyllts men att *Ett Stockholm som håller samman* och *Ett demokratiskt hållbart Stockholm* delvis har uppfyllts. Sammantaget har 13 verksamhetsmål uppfyllts och 10 mål har delvis uppfyllts. För tre verksamhetsmål kan inte en bedömning lämnas. Bedömningen av måloppfyllelsen kan utvecklas genom att ta fram

flera indikatorer för verksamhetsmålen. Idag saknas indikatorer för vissa mål medan andra mäts enbart genom en eller ett fåtal indikatorer. Redovisningen kan även utvecklas genom analyser av hur genomförda aktiviteter bidraget till måluppfyllelsen men även med jämförelser med utfallet för indikatorerna föregående år.

Kommunfullmäktiges samtliga finansiella mål har uppnåtts. När det gäller målet *nettokostnaderna i förhållande till skatteintäkterna, generella statsbidrag och utjämning* är utfallet 100 procent exklusive finansnetto, vilket innebär att målet klaras med minsta marginal. Det är viktigt att stadens nettokostnader framöver anpassas till skatteintäkterna exklusive finansnettot.

Kommunstyrelsen har analyserat det ekonomiska utfallet och har tydligt redovisats vad som påverkat resultatet. Revisionskontoret anser att lagens krav på en ekonomi i balans har uppnåtts.

Sammantaget har kommunstyrelsens interna kontroll varit tillräcklig. Kommunstyrelsen har en i huvudsak tillfredsställande uppföljningsstruktur. Ekonomi, verksamhet och kvalitet följs systematiskt upp i samband med månads- och tertialrapporter. Uppföljning av verksamhet som uppdragits åt annan att utföra sker årligen. Formen för kommunstyrelsens uppsikt över bolagen kan dock utvecklas.

Revisionskontorets samlade bedömning är att bokslut och räkenskaper i allt väsentligt är rättvisande. Såväl stadens redovisning som den sammanställda redovisningen ger en rättvisande bild av årets resultat och ställning. Årsredovisningen har, i allt väsentligt, upprättats i enlighet med den kommunala redovisningslagen och god redovisningssed.

3 Verksamhetens ändamåls- enlighet och ekonomi

I detta avsnitt redovisas en granskning av om kommunstyrelsen har uppfyllt kommunfullmäktiges mål samt följt de beslut, riktlinjer, gällande lagstiftning och andra föreskrifter som gäller för verksamheten. Bedömningen avser såväl genomförandet som resultatet av verksamheten.

3.1 Ekonomiskt resultat

3.1.1 Driftverksamhet

Kommunstyrelsen redovisar följande budgetutfall och avvikelser för staden totalt:

Driftbudget, mnkr	Budget 2016	B o k s l u t 2 0 1 6			Budget-avvikelse 2015
		Utfall	Avvikelse		
Verksamhetens intäkter	7 440	11 978	4 538	61,0 %	2 793
Jämförelsestörande intäkter	0	4 902	4 902		1 874
Verksamhetens kostnader	-48 342	-51 887	-3 545	-7,3 %	-1 744
Jämförelsestörande kostnader	0	-1 050	-1 050		-377
Avskrivningar	-1 064	-1 173	-109	-10,2 %	-229
Verksamhetens nettokostnader	-41 966	-37 230	4 736	11,3 %	2 317
Skatteintäkter mm	40 874	41 211	337	0,8 %	34
Finansnetto	1 092	662	-430	-39,4 %	-426
Årets resultat	0,1	4 643	4 643		1 924

Av ovanstående redovisning framgår att stadens utfall uppgår till + 4 643 mnkr, vilket ska jämföras med budgeterat resultat på + 0,1 mnkr. Orsaken till detta resultat beror främst på reavinster och intäkter från försäljning av exploateringsfastigheter med 4 426 mnkr. Om realisationsvinster och jämförelsestörande intäkter, som är av engångskaraktär, räknas bort uppgår resultatet för 2016 till 217 mnkr (249 mnkr år 2015). Resultatet visar att budgethållningen har varit tillräcklig.

Att finansnettot blev lägre än budgeterat beror på att av den budgeterade utdelningen från Stockholm Stadshus AB om 1 000 mnkr har kommunfullmäktige beslutat ta ut en utdelning på 500 mnkr.

I *bilaga 1* redovisas en analys av resultaträkningen jämfört med föregående år. Här framgår bl.a. att verksamhetens kostnader har ökat med 7,3 procent och verksamhetens intäkter med 16,6 procent jämfört med föregående år (exklusive jämförelsestörande poster). Verksamhetens nettokostnader (exklusive jämförelsestörande poster) har minskat med 1,5 procent och skatteintäkter, inklusive generella statsbidrag och utjämning, har ökat med 5,8 procent. Den stora ökningen när det gäller verksamhetens intäkter beror främst på ökade statsbidrag för flyktmottagandet.

Stadens nämnder redovisar ett överskott jämfört med budget om 740 mnr, varav 135 mnr för stadsdelsnämnderna och 605 mnr för övriga nämnder.

Resultatet enligt den sammanställda redovisningen, där stadens samt stadens bolag ingår, uppgår till 5 407 mnr (2 606 mnr 2015).

Styrelsen har förklarat avvikelserna på ett tillfredsställande sätt.

Balanskravet

Balanskravet innebär att kommunen inte får besluta om en budget där kostnaderna överstiger intäkterna. Om resultatet ändå blir negativt måste det kompenseras med överskott inom tre år. Varje år ska en balanskravsutredning redovisas i årsredovisningen.

I resultaträkningen samt i förvaltningsberättelsen redovisas att staden uppnår balanskravet och att årets resultat enligt balanskravet uppgår till 4 225 mnr.

Revisionskontoret har granskat upprättad balanskravsutredning och kan konstatera att denna är uppställd enligt reglerna i kommunallagen.

3.1.2 Investeringsverksamhet

Mnr	Budget 2016	B o k s l u t 2 0 1 6		Budget- avvikelse 2015
		Utfall	Avvikelse	
Nettoutgifter	6 557	5 615	942 16,8 %	1 307

Stadens nettoinvesteringar uppgår till 5 615 mnr (4 872 mnr år 2015), vilket är 942 mnr lägre än budget (inklusive ej förbrukade medel från central medelsreserv med 269 mnr uppgår avvikelsen till 1 211 mnr). Det är många enskilda objekt som sammantaget är orsaken till avvikelsen och beror i många fall på tidsförskjutningar i investeringsprojekten. För exploateringsnämnden är utfallet 695 mnr lägre än budget 2016.

Utöver dessa investeringar har staden bidragit med ca 224 mnr i medfinansiering av statliga infrastrukturprojekt.

Revisionskontoret har under 2016 genomfört en granskning av stadens investeringar¹. Av denna framgår bl.a. att stadens redovisning till kommunstyrelsen och fullmäktige kan utvecklas när det

¹ Stadens investeringar (2016:09)

gäller uppföljning av investeringar. På den totala nivån är redovisningen tillfredställande men analysen till budgetavvikelser kan utvecklas genom att de ekonomiska konsekvenserna vid förskjutning i tid av projekten framgår på ett tydligare sätt. Även metodiken för riskhantering kan utvecklas genom att risker identifieras utifrån ett kostnads- eller tidsperspektiv.

Vidare framgår av rapporten att nyckeltalen *avskrivningar och räntenetto i förhållande till omsättning* samt *egenfinansieringsgrad investeringar* som återfinns i stadens investeringsstrategi borde följas upp i tertialrapporter och årsredovisning. I årsredovisning 2016 görs en redovisning av nyckeltalet om egenfinansiering. I och med att de höga engångsintäkterna från försäljningar har, i enlighet med stadens finansieringsstrategi, använts till att finansiera stadens investeringar har behovet av nyupplåning minskat med motsvarande belopp. Stadens investeringar har i sin helhet kunnat finansieras med egna medel att jämföra med 74 procent år 2015.

Kommunkoncernens bruttoinvesteringar uppgår 2016 till 15 596 mnkr (15 525 mnkr), varav för koncernen Stockholm Stadshus AB 10 073 mnkr. Kommunkoncernens låneskuld som avser bolagens investeringar uppgår till 36 308 mnkr (33 336 mnkr) och har ökat med 2 972 mnkr jämfört med föregående period, beroende på en fortsatt hög investeringsnivå. Den samlade låneskulden ligger inom finanspolicyn ram som uppgår till 60 000 mnkr. En redovisning av stadens finansiella verksamhet görs, men någon analys av riskerna med en ökad upplåning redovisas inte i årsredovisningen. Nedan redovisas en sammanställning över stadens och bolagens investeringar 2013-2016 (utfall) och 2017-2019 (budget).

Stadens investeringar (mnkr)

Utfall 2013	Utfall 2014	Utfall 2015	Utfall 2016	Budget 2017	Budget 2018	Budget 2019
4 258	4 301	4 872	5 615	7 561	7 370	6 535

Bolagens investeringar (mnkr)

Utfall 2013	Utfall 2014	Utfall 2015	Utfall 2016	Budget 2017	Budget 2018	Budget 2019
8 730	10 552	10 769	10 073	13 516	16 195	16 292

Revisionskontorets bedömning

Årets resultat uppfyller kommunfullmäktiges budgetmål för 2016. Resultatet enligt balanskravet har uppfyllts och därmed kommunalagens krav på ekonomi i balans. Kommunstyrelsen har i årsredovisning 2016 redogjort för och analyserat de huvudsakliga budgetavvikelserna mot årets budget. Revisionen bedömer att

kommunstyrelsen i förvaltningsberättelsen beskrivit det ekonomiska utfallet på ett i huvudsak tillfredsställande sätt.

Enligt budget 2016 är en viktig förutsättning för att Stockholm ska kunna genomföra investeringsplanen med bibehållen finansiell styrka är balansen mellan egen finansiering och upplåning. Tack vare de stora försäljningsinkomsterna under året har staden kunnat genomföra investeringsplanen med egna medel. Uppföljningen av efterlevnaden av investeringsstrategin har förbättrats i årsredovisningen jämfört med tidigare år. Kommunkoncernens låneskuld har dock fortsatt att öka. En beskrivning av riskerna med detta borde redovisas i årsredovisningen särskilt med hänsyn till de stora investeringsvolymerna som planeras den närmaste femårsperioden.

När det gäller investeringar redovisas en stor avvikelse jämfört med budget. Enligt revisionskontorets bedömning bör avsnittet om investeringar i årsredovisningen omfatta en mer omfattande analys av budgetavvikelsen samt en analys av vilka konsekvenser dessa tidsförskjutningar får för stadens ekonomi och finansiering.

3.2 God ekonomisk hushållning

Enligt kommunallagen 8 kap. 5§, ska fullmäktige ange mål och riktlinjer för verksamheten som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning. Grundtanken är att varje generation ska bära kostnaderna för den service som de själva beslutar om och drar nytta av samt att gjorda investeringar ska kunna ersättas. Budgeten ska innehålla mål för såväl verksamhet som ekonomi. God ekonomisk hushållning innebär att såväl finansiella som verksamhetsmässiga mål uppnås.

En utvärdering av om målen har följts och uppfyllts, ska lämnas i årsredovisningens förvaltningsberättelse i enlighet med lag (1997:614) om kommunal redovisning. Årsredovisningen, som är det viktigaste instrumentet för återrapportering till fullmäktige, ska ge fullmäktigeledamöterna underlag för att bedöma om staden har en god ekonomisk hushållning. Det är med utgångspunkt från bland annat denna bedömning som fullmäktiges ansvarsprövning sker.

3.2.1 God ekonomisk hushållning ur ett verksamhetsperspektiv

I budgeten för 2016 har kommunfullmäktige fastställt fyra inriktningsmål som är verksamhetsövergripande och gäller för samtliga

nämnder och bolag samt avser hela mandatperioden. De beslutade inriktningsmålen är:

- Ett Stockholm som håller samman.
- Ett klimatsmart Stockholm
- Ett ekonomiskt hållbart Stockholm
- Ett demokratiskt hållbart Stockholm

Utifrån fastställda inriktningsmål har kommunfullmäktige beslutat om 26 verksamhetsmål som konkretiserar de övergripande målen för 2016. Kommunfullmäktige har för övervägande delen av verksamhetsmålen fastställt ett antal indikatorer med årsmål. Indikatorerna används för att mäta och bedöma måluppfyllelsen. För respektive indikator ska nämnderna själva sätta årsmål. För vissa mål har några nämnder ett särskilt rapporteringsansvar.

Nedan framgår översiktlig kommunstyrelsens redovisning av måluppfyllelsen för inriktningsmålen och vissa av verksamhetsmålen samt revisionskontorets bedömning av måluppfyllelsen och vad som särskilt noterats i 2016 års granskning. För en översikt över måluppfyllelsen för samtliga kommunfullmäktiges verksamhetsmål hänvisas till *bilaga 2*.

Ett Stockholm som håller samman

Kommunstyrelsen redovisar att inriktningsmålet *Ett Stockholm som håller samman* delvis har uppfyllts 2016. För inriktningsmålet har kommunfullmäktige fastställt sju verksamhetsmål. Kommunstyrelsen bedömer att fyra verksamhetsmål har uppfyllts och att tre mål delvis har uppfyllts. Revisionskontoret delar kommunstyrelsens bedömning av måluppfyllelsen för inriktningsmålet och för verksamhetsmålen.

Enligt budget 2016 ska alla barn ha lika goda möjligheter oavsett bakgrund. Stadens verksamheter ska bidra till att skapa uppväxtvillkor som ger alla barn samma chans och därigenom värnar om barnets rättigheter. Satsningar på att höja kvaliteten i skola och förskola är grundläggande för detta. Fullmäktige har för verksamhetsmålet *Alla barn i Stockholm har goda och jämlika uppväxtvillkor* beslutat om 17 indikatorer för att mäta måluppfyllelsen. Utfallet visar att årsmålen för nio indikatorer har uppfyllts 2016. Revisionen menar att utfallet för vissa indikatorer bättre svarar mot verksamhetsmålet än andra. Det gäller exempelvis *andelen elever behöriga till nationella program, andelen elever i årskurs 9 som uppnått målen i alla ämnen* och *andelen elever med gymnasieexamen*. För dessa indikatorer har årsmålen för 2016 inte

uppfyllts och utfallet är lägre jämfört med utfallet för 2015. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts, vilket överensstämmer med revisionskontorets bedömning.

Revisionen har under 2016 genomfört en granskning som visar att utbildningsnämnden inte i tillräcklig utsträckning säkerställer att beslutade strategier och aktiviteter bidrar till att minska kunskapskillnaderna². Resultatspridningen mellan skolor utifrån elevernas socioekonomiska förutsättningar är fortsatt stor. Sett över en dryg tioårsperiod ökar resultatkillnaderna kontinuerligt mellan skolor med höga och låga resultat.

För verksamhetsmålet *Tidiga sociala insatser skapar jämlika livschanser för alla* har fullmäktige fastställt sju indikatorer. Utfallet för flera av indikatorer är bättre än fullmäktiges beslutade årsmål. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts och revisionskontoret delar styrelsens bedömning.

Genomförd samverkansgranskning mellan staden och landstinget visar att samverkan och samordning av vården för personer med missbruk/beroende behöver utvecklas för de personerna som skrivs ut från den slutna vården till öppenvården respektive socialtjänsten³. Framför allt bör personer som tidigare är okända för vården uppmärksammas. Vidare behöver mått och indikatorer utvecklas för att visa att genomförda insatser ger resultat.

För verksamhetsmålet *Stockholm är en stad med levande och trygga stadsdelar* har fullmäktige fastställt sex indikatorer, varav utfallet för tre indikatorer är bättre än beslutade årsmål. Genomförd medborgarundersökning⁴ visar att 74 procent av respondenterna anser att deras stadsdel är trygg att bo i, vilket är lägre än fullmäktiges årsmål om 75 procent men i nivå med föregående års resultat. Fler män än kvinnor upplever trygghet. Andelen respondenter som uppger att de ofta avstår från att gå ut på torg, parker/gångvägar efter mörkrets inbott har ökat till 53 procent jämfört med 50 procent 2015. Det förekommer även skillnader mellan stadsdelsnämnderna. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts, vilket överensstämmer med revisionskontoret bedömning.

Enligt budget 2016 ska takten i bostadsbyggandet öka med fokus på klimatsmarta hyresrätter med rimliga hyror och ett fördubblat bostadsbyggande inom de allmännyttiga bostadsbolagen. För

---

² Ökade kunskapsskillnader i skolan (2017:02)

³ Granskning av samverkan i missbruk- och beroendevården (2017:05)

⁴ Stockholms stads medborgarundersökning 2016

verksamhetsmålet *Stockholm är en stad med högt bostadsbyggande* har fullmäktige beslutat om tio indikatorer. Utfallet för nästan samtliga indikatorer är bättre än fullmäktiges årsmål för 2016 och högre än utfallet för 2015. Det gäller bland annat *antal markanvisade bostäder*, *antal påbörjade bostäder* och *antal påbörjade hyresrätter*. Revisionen har dock noterat att för indikatorn *antal färdigställda studentbostäder* har årsmålen för 2015 och 2016 inte uppfyllts. Kommunstyrelsen anger att verksamhetsmålet har uppfyllts, vilket överensstämmer med revisionskontorets bedömning.

Stadsrevisionen har genomfört en granskning av om exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden säkerställer att stadsbyggnadsprocessen är effektiv⁵. Sammanfattningsvis bedöms att nämnderna bör utveckla stadsbyggnadsprocessen. För att klara bostadsmålen krävs fortsatt arbete med att utveckla processerna. Inom staden har flera olika utvecklingsprojekt påbörjats för att effektivisera delprocesserna.

För verksamhetsmålet *Alla äldre har en trygg ålderdom och får en äldreomsorg av god kvalitet* har fullmäktige fastställt tolv indikatorer, varav tre har utgått efter beslut i fullmäktige november 2016. Utfallet visar att för två av indikatorer har årsmålen uppfyllts och för övriga indikatorer är utfallet lägre än beslutade årsmål men i nivå med utfallet för 2015. Åtta av indikatorerna mäts genom brukarundersökningar. Revisionen har under flera år, senast i årsrapporten för kommunstyrelsen 2015, framfört att brukarundersökningar som mätmetod är ifrågasatt av flera nämnder. Kommunstyrelsen anger att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts, vilket stämmer med revisionskontorets bedömning.

I budgeten framgår att rätten till ett tryggt boende är grundläggande och från 85 års ålder ska stadens äldre ha rätt till hjälp till ett tryggare boende. Revisionen har under 2016 genomfört en granskning av tryggt boende inom äldreomsorgen⁶. Granskningen visar att de granskade stadsdelsnämnderna arbetar för att äldre som inte beviljas bistånd till boende får annat stöd så att behovet av tryggare boende säkras.

Ett klimatsmart Stockholm

Kommunstyrelsen redovisar att inriktningsmålet *Ett klimatsmart Stockholm* har uppfyllts 2016. För inriktningsmålet har kommunfullmäktige fastställt sex verksamhetsmål. Kommunstyrelsen

---

⁵ Bostadsbyggandet – stadsbyggnadsprocessen (2017:01)

⁶ Tryggt boende inom äldreomsorgen (2016:06)

bedömer att fem verksamhetsmål har uppfyllts och ett mål delvis har uppfyllts. Revisionen instämmer i att inriktningsmålet har uppfyllts men anser att fyra verksamhetsmål har uppfyllts och två mål delvis har uppfyllts.

Enligt budget 2016 är en av de viktigaste prioriteringarna på miljöområdet att stadens transporter ska bli mer miljöanpassade samtidigt som staden växer. För verksamhetsmålet *Transporter i Stockholm är miljöanpassade* har kommunfullmäktige fastställt elva indikatorer och för nästan samtliga har årsmål angetts. Av årsredovisning 2016 framgår att årsmålen för fem indikatorer är uppfyllda, för fyra indikatorer är målen delvis uppfyllda och årsmålet för en indikator är inte uppfyllt. För en indikator har ingen mätning gjorts. Utfallet för flera indikatorer är i nivå med utfallet för 2015, och i vissa fall något bättre. Revisionskontoret har dock uppmärksammat att för indikatorn *antal dygn över normvärdet för kvävedioxid i luft*⁷ är utfallet 46 dygn att jämföra med årsmålet om 7 dygn. Det är även en försämring jämfört med utfallet om 45 dygn 2015. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret gör en annan bedömning och anser att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts, utifrån att för flera indikatorer har fullmäktiges årsmål inte uppnåtts.

Ett ekonomiskt hållbart Stockholm

Kommunstyrelsen redovisar att inriktningsmålet *Ett ekonomiskt hållbart Stockholm* är uppfyllt. För inriktningsmålet har kommunfullmäktige fastställt fem verksamhetsmål. Kommunstyrelsen bedömer att fyra verksamhetsmål har uppfyllts och ett mål delvis har uppfyllts. Revisionen delar kommunstyrelsens bedömning att inriktningsmålet har uppfyllts men anser att tre verksamhetsmål har uppfyllts och ett mål delvis har uppfyllts. För ett verksamhetsmål avstår revisionskontoret att lämna en bedömning.

Kommunfullmäktige har för verksamhetsmålet *Stockholm är en världsledande kunskapsregion* beslutat om två indikatorer, varav årsmål har fastställts för en indikator. Enligt vad som anges i årsredovisning 2016 ger indikatorerna inte en heltäckande bild för att kunna bedöma om verksamhetsmålet är uppfyllt. Utöver

---

⁷ Ur miljöperspektiv är kvävedioxid en av de största luftföroreningarna i den industrialiserade världen. Att minska utsläppen av kväveoxider är viktigt både för hälsa och för miljön. Kväveoxider är giftiga och irriterar luftvägarna och slemhinnor. Tillsammans med organiska föreningar och solljus medverkar kväveoxider till bildandet av marknära ozon. Nedfall av kväveföreningar, både kväveoxider och ammoniak, leder till försurning och övergödning av mark och vatten.

indikatorerna redovisas ett antal aktiviteter som har genomförts under 2016. Däremot framgår inte någon analys av hur genomförda aktiviteter har bidragit till att verksamhetsmålet uppfyllts.

Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret anser att utifrån vad som framgår i årsredovisningen att det inte tydligt framgår hur verksamhetsmålet har uppfyllts och avstår från att lämna en bedömning. Vidare anser revisionskontoret att det bör utvecklas indikatorer med tydlig koppling till verksamhetsmålet, som gör det möjligt att bedöma att målet uppfyllts. Alternativt bör resultat från olika aktiviteter redovisas och analys göras av hur dessa bidrar till måluppfyllelsen.

Kommunfullmäktige har för verksamhetsmålet *Fler jobbar, har trygga anställningar och försörjer sig själva* fastställt nio indikatorer. Utfallet visar att årsmålen för nästan samtliga indikatorerna har uppfyllts. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts, vilket överensstämmer med revisionskontorets bedömning.

Utbildning är den enskilt viktigaste faktorn för att kunna träda in och stanna kvar på arbetsmarknaden. En granskning har genomförts av arbetet med det kommunala aktivitetsansvaret och arbetsmarknadsinsatser till unga arbetslösa⁸. Granskningen visar att arbetsmarknadsnämnden och utbildningsnämnden erbjuder och följer upp insatser inom ramen för kommunala aktivitetsansvaret samt till unga arbetslösa. Uppföljningen kan dock utvecklas genom en övergripande utvärdering och analys av om insatserna ger effekter och motsvarar de behov som finns hos stadens unga arbetslösa 20-29 år.

Ett demokratiskt hållbart Stockholm

Kommunstyrelsen redovisar att inriktningsmålet *Ett demokratiskt hållbart Stockholm* är uppfyllt 2016. För inriktningsmålet har kommunfullmäktige fastställt åtta verksamhetsmål. Kommunstyrelsen bedömer att sju verksamhetsmål har uppfyllts och ett mål delvis har uppfyllts. Revisionskontoret gör en annan bedömning och anser att inriktningsmålet delvis har uppfyllts. Vidare att två verksamhetsmål har uppfyllts, fyra mål delvis har uppnåtts och för två verksamhetsmål avstår revisionskontoret från att lämna en bedömning.

Enligt budget 2016 ska Stockholm vara en jämställd stad där makt, möjligheter och resurser fördelas jämnt oavsett kön. Ett genus- och antirasistiskt perspektiv ska integreras i stadens alla verksamheter.

---

⁸ Aktivitetsansvaret och arbetsmarknadsinsatser till unga (2016:10)

Enligt fullmäktiges uppdrag skulle indikatorer fastställas för verksamhetsmålet *Stockholm är en jämställd stad där makt och resurser fördelas lika* under 2016, vilket inte har gjorts. I årsredovisning 2016 redovisas genomförda aktiviteter för att uppfylla verksamhetsmålet men någon analys görs inte hur aktiviteterna har bidragit till måluppfyllelsen. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Utifrån redovisningen kan revisionskontoret inte bedöma om målet har uppfyllts och avstår därför att lämna en bedömning.

Enligt budget 2016 ska staden vara en bra arbetsgivare som erbjuder så goda arbetsvillkor att fler vill arbeta i staden. För verksamhetsmålet *Stockholms stad är en bra arbetsgivare med goda arbetsvillkor* har fastställts fyra indikatorer, varav årsmål har fastställts för två indikatorer. Indikatorerna ska följas upp i medarbetarenkäten som dock inte har genomförts under 2016.

Av stadens konjunkturärende med planeringsförutsättningar för budget 2017 framgår att de närmaste årens utmaningar, med bland annat stora pensionsavgångar och svårigheter att rekrytera vissa yrkeskategorier, innebär stora påfrestningar för stadens nämnder. Årsredovisningen kan utvecklas med en kompletterande analys kring personalomsättning och brist på personal.

Sjukfrånvaron under 2016 var sammanlagt 6,7 procent, vilket i stort är i nivå med utfallet för 2015. För 2015 var årsmålet för sjukfrånvaron 4,4 procent men i budget 2016 anges att nämnder och bolag ska sätta egna mål för sjukfrånvaron. Genomgången av sjukfrånvaron för nämnder och bolag visar att sammanlagt 17 nämnder och bolag uppfyllt det egna målet. För några verksamheter redovisas en sjukfrånvaro över 8 procent. Det gäller några stadsdelsnämnder och ett bolag.

Kommunstyrelsen redovisade i årsredovisning 2015 att verksamhetsmålet *Stockholms stad är en bra arbetsgivare med goda arbetsvillkor* var delvis uppfyllt, utifrån genomförd medarbetar-enkät. I årsredovisning 2016 redovisas genomförda aktiviteter men det saknas analyser av vilka effekter genomförda aktiviteter bidragit till för att uppfylla målet. För 2016 anser kommunstyrelsen att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret delar inte kommunstyrelsen bedömning utan anser att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts.

Enligt budget 2016 ska barnets rättigheter vara centrala för alla politikområden. För verksamhetsmålet *Stockholm är en stad som*

respekterar och lever upp till barnets rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention har fullmäktige beslutat om sex indikatorer, varav för fyra indikatorer är årsmålet en ökning och för övriga indikatorer har inte fastställts årsmål. Revisionskontoret har noterat att utfallet för indikatorn *andelen elever i årkurs 2 som inte har utsatts för kränkande behandling eller trakasserier* (64 procent) är lägre än för äldre elever. Av resultatet kan utläsas att det förekommer kränkande behandling i skolorna. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret anser att eftersom det saknas jämförelser är det svårt att bedöma om målet har uppfyllts och avstår därför att lämna en bedömning. Vidare skulle informationsvärdet i årsredovisningen öka om det även framgår hur många elever som har utsatts för kränkande behandling eller trakasserier.

Stadsrevisionen har följt upp tidigare revisionsrapport angående stadens och nämndernas arbete för att säkerställa att FN:s barnkonvention tillämpas. Uppföljningen visar att arbetet med att säkerställa att FN:s barnkonvention tillämpas i stadens verksamheter har förbättrats sedan granskningen 2012. Det som återstår är att ta fram ett övergripande styrdokument som säkerställer att barnets rättigheter genomsyrar samtliga nämnders arbets- och beslutsprocesser.

I budget 2016 anges bland annat att Stockholm ska vara en tillgänglig stad för alla dess invånare. Stöd och service till personer med funktionsnedsättning ska hålla hög kvalitet och stora möjligheter till inflytande ska garanteras. För verksamhetsmålet *Stockholm är en tillgänglig stad för alla* har fullmäktige beslutat om sju indikatorer, varav årsmålen för tre indikatorer har uppfyllts och för fyra indikatorer har målen delvis uppfyllts. Fler brukare inom daglig verksamhet och LSS-boende är nöjda jämfört med 2015 och årsmålet för 2016 är uppfyllt. När det gäller *andel personer som upplever att de kan påverka insatsen utformning* och som upplever att *de blir väl bemötta av stadens personal* uppnås inte årsmålet för 2016 och utfallet är lägre jämfört med 2015. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret gör en annan bedömning och anser att verksamhetsmålet delvis har uppfyllts, eftersom årsmålen för mer än hälften av indikatorerna inte har uppfyllts.

Enligt budget 2016 ska Stockholmarena känna att de har möjlighet att påverka Stockholms utveckling och den framtid som vi lämnar efter oss till kommande generationer. Staden ska skapa förutsättningar för en meningsfull lokal demokrati. Kommunfullmäktige har för

verksamhetsmålet *Stockholm är en demokratisk stad där invånarna har inflytande* fastställt sex indikatorer och årsmål för tre av indikatorerna. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts, vilket överensstämmer med revisionskontorets bedömning.

En granskning har genomförts av om exploateringsnämndens dialog med medborgarna i projektet Nya Slussen sker enligt stadens riktlinjer och lagstiftning⁹. Granskningen visar att dialogen sker enligt stadens riktlinjer och lagstiftning, men att den politiska styrningen av dialogen är relativt svag och bör stärkas. Om dialogen ska vara ett reellt forum för medborgerligt inflytande bör formerna för dialogen beslutas av stadens förtroendevalda.

Enligt budget 2016 ska all upphandling ske med inriktningen på att ILO:s kärnkonventioner¹⁰ respekteras samt att staden ska arbeta enligt Vita jobb-modellen och ställa krav på arbetsvillkor i nivå med svenska kollektivavtal. Fullmäktige har för verksamhetsmålet *Offentlig upphandling utvecklar staden i hållbar riktning* inte beslutat om någon indikator. Under 2016 har genomförts en pilot-upphandling enligt *Vita jobb-modellen*. Ytterligare upphandlingar enligt Vita jobb-modellen har inte genomförts. Kommunstyrelsen bedömer att verksamhetsmålet har uppfyllts. Revisionskontoret anser att målet delvis har uppfyllts och att indikatorer med målvärden bör utvecklas som ger förutsättningar att bedöma måluppfyllelsen. Alternativt bör resultat från olika aktiviteter redovisas och analys göras av hur dessa bidrar till måluppfyllelsen.

Stadsrevisionen har genomfört två granskningar inom upphandlingsområdet. Den ena granskningen avser hur direktupphandlingar har genomförts vid fem nämnder. Granskningen visar att nämndernas efterlevnad av kraven i lag om offentlig upphandling (LOU) och stadens riktlinjer för direktupphandling måste förbättras. Den andra granskningen vid en nämnd och två bolag visar att det förebyggande skyddet mot anlitande av svart arbetskraft, bland annat genom att ta fram riktlinjer och rutiner som anger hur de ska agera, behöver utvecklas¹¹.

Revisionskontorets bedömning

Enligt budget 2016 ska analyserna av verksamheternas resultat och måluppfyllelse utvecklas, bland annat med skillnader mellan stadsdelar, grupper av invånare samt skillnader mellan könen.

---

⁹ Dialogen med medborgarna i projektet Nya Slussen (2017:03)

¹⁰ Internationella arbetsorganisationen (ILO) är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor.

¹¹ Stadens skydd mot anlitande av svart arbetskraft (2017:05)

Årsredovisningen har utvecklats genom att för vissa indikatorer redovisa utfallet uppdelat på kvinnor och män. Årsredovisningen ger även i många avseenden en tydlig information om vilka aktiviteter som har genomförts och som syftar till att uppfylla målen under 2016. Redovisningen kan dock utvecklas genom mer analyser av hur genomförda aktiviteter bidraget till måluppfyllelsen. Vidare bör analysen kompletteras med jämförelser med utfallet för indikatorerna föregående år.

Revisionskontorets anser, i likhet med tidigare år, att för att kunna bedöma måluppfyllelsen bör indikatorer med årsmål fastställas för samtliga verksamhetsmål. Det ökar även förutsättningarna för en tydlig målstyrning. Alternativt bör resultat från olika aktiviteter redovisas och analys göras av hur dessa bidrar till måluppfyllelsen.

Sammantaget bedömer revisionskontoret att 13 verksamhetsmål har uppfyllts och 10 delvis har uppfyllts. För tre verksamhetsmål kan inte en bedömning lämnas. I *bilaga 2* framgår revisionens bedömning för respektive mål.

Inriktningsmål	Revisionskontorets bedömning av måluppfyllelsen
Ett Stockholm som håller samman	Delvis uppfyllt
Ett klimatsmart Stockholm	Uppfyllt
Ett ekonomiskt hållbart Stockholm	Uppfyllt
Ett demokratiskt hållbart Stockholm	Delvis uppfyllt

3.2.2 God ekonomisk hushållning ur ett finansiellt perspektiv

Utöver verksamhetsmålen har kommunfullmäktige fastställt sex finansiella mål som avser staden. Måluppfyllelsen av de finansiella målen är underlag för bedömning av god ekonomisk hushållning ur ett ekonomiskt perspektiv. Utfallet för de finansiella målen redovisas nedan.

Mål	Utfall 2016	Revisionens bedömning av måluppfyllelse
Stadens ekonomiska resultat enligt balanskravet för år 2016 ska uppgå till 0,1 mnkr	4 643 mnkr	Uppfyllt
Nettokostnaderna i förhållande till skatteintäkterna, generella statsbidrag ska inte överstiga 100 %	100 %	Uppfyllt

Soliditeten för staden eller kommun-koncernen ska inte understiga 34 % inkl. pensionsåtaganden	36 % resp 53 %	Uppfyllt
Kapitalkostnadernas andel av stadens nettodriftkostnader ska inte överstiga 7,0 %	6 %	Uppfyllt
Budgetföljsamheten ska vara 100 %	98 %	Uppfyllt
Prognossäkerheten i tertialrapport 2, jämfört med utfallet, ska vara högst +/- 1 %	1 %	Uppfyllt

Revisionskontorets bedömning

Revisionskontoret konstaterar att samtliga sex finansiella mål har uppfyllts under 2016. Målen om budgetföljsamhet och prognossäkerhet har uppnåtts för staden utifrån en samlad bedömning. Revisionskontoret har dock noterat att några nämnder haft bristande prognossäkerhet under året.

När det gäller målet *Nettokostnaderna i förhållande till skatteintäkterna, generella statsbidrag och utjämning ska inte överstiga 100 procent* framgår att målet gäller i ett långsiktigt perspektiv och att enskilda år kan även finansnettot räknas in. För 2016 är utfallet 100 procent exklusive finansnetto, vilket innebär att målet klaras med minsta marginal. Räknas det positiva finansnettot med uppgår utfallet till 98 procent. Det är viktigt att stadens nettokostnader anpassas till skatteintäkterna exklusive finansnettot.

3.3 Nämndernas och bolagens ändamålsenlighet och ekonomi

Revisionens granskningar av nämnderna visar att verksamheterna till övervägande delen har bedrivits enligt kommunfullmäktiges mål och uppdrag. Verksamhetens ändamålsenlighet och ekonomi bedöms för nästan samtliga nämnder vara tillfredsställande förutom för utbildningsnämnden och överförmyndarnämnden. För utbildningsnämnden fortsätter resultatspridningen att öka mellan skolor utifrån elevernas socioekonomiska förutsättningar, trots att nämnden genomfört satsningar. Angående överförmyndarnämnden redovisas ett budgetunderskott och målen för kärnverksamheten har inte uppfyllts. För utförligare information hänvisas till årsrapporten för respektive nämnd.

Granskningen av bolagen visar att bolagen arbetar aktivt med att genomföra och uppfylla ägardirektiven. Bolagen har i huvudsak uppnått årsmålen för kommunfullmäktiges indikatorer. Några avvikelser finns dock, bland annat uppnås inte årsmålen för indikatorerna antal påbörjade bostäder och antal färdigställda

studentbostäder. För utförligare information hänvisas till granskningspromemorian för respektive bolag.

4 Intern kontroll

Enligt kommunallagen (6 kap 1 §) ska kommunstyrelsen ha uppsikt över all verksamhet som bedrivs inom staden. Det innebär att kommunstyrelsen aktivt ska övervaka den ekonomiska förvaltningen, om verksamheten bedrivs i enlighet med uppsatta mål, riktlinjer och andra beslut från kommunfullmäktige och om nämnder och styrelser agerar i enlighet med gällande lagar och förordningar. Kommunstyrelsen har ett övergripande ansvar för den interna kontrollen inom staden.

I detta avsnitt görs en bedömning av hur kommunstyrelsen tar ansvar för den interna styrningen och kontrollen ur ett övergripande perspektiv.

I *bilaga 3* redovisas en kort sammanfattning av de projektrapporter och fördjupade granskningar som berör kommunstyrelsen utifrån styrelsens ansvar för ledning och samordning av den kommunala verksamheten samt att ha uppsikt över nämnderna och de kommunala bolagen. Projektrapporterna har tidigare överlämnats till styrelsen för yttrande eller kännedom. Fördjupade granskningar som genomförts är granskning av ekonomisystemet Agresso samt Eurovision Song Contest 2016 (ESC 2016). För bägge dessa granskningar bedömdes den interna kontrollen vara tillräcklig.

4.1 Kommunstyrelsens uppsiktsplikt

Enligt ändring i kommunallagen gäller från och med 2013 en förstärkts uppsiktspflicht för kommunstyrelsen. Styrelsen ska i årliga beslut pröva om den verksamhet som bedrivits av bolagen under föregående kalenderår har varit förenlig med det fastställda kommunala ändamålet och utförts inom ramen för de kommunala befogenheterna. Bestämmelserna innehåller dock inte några detaljerade regler om hur återrapporteringen till fullmäktige ska ske. Enligt SKL¹² ska uppsikten utövas och kunna avläsas i tydliga former och aktiviteter som omfattas av hela kommunstyrelsen.

I bolagsordningarna framgår att kommunfullmäktige har det yttersta ägaransvaret för stadens bolag och fastställer det kommunala

---

¹² Lekmannarevision i praktiken – Demokratisk granskning av kommunala bolag (2013)

ändamålet med verksamheten, utser styrelseledamöter och ska ta ställning i principiella och viktiga frågor. Bolagsstämman är bolagets högsta organ och forum för ägarens det vill säga fullmäktiges formella styrning. Granskningen visar att bolagsordningarna har fastställts på respektive bolagsstämma.

I staden har kommunfullmäktige delegerat den operativa ägarstyrningen till kommunstyrelsen. Styrelsen ger stämmombuden direktiv för hur ombuden ska rösta på stämman.

Stockholms Stadshus AB, moderbolaget i bolagskoncernen, har fullmäktiges uppdrag att utöva styrning, tillsyn och uppföljning av dotterbolagens verksamhet utifrån kommunfullmäktiges inriktningsmål och direktiv.

I koncernstyrelsen för Stockholms stadshus AB sitter åtta av kommunstyrelsens ledamöter, bland annat kommunstyrelsens ordförande samt förste och andre vice ordförande. Detta ger dessa personer stora möjligheter att ha uppsikt över bolagen.

Kommunstyrelsen följer systematiskt upp ekonomi, verksamhet och kvalitet i samband med månads- och tertialrapporter. Stadsledningskontoret granskar nämndernas risk- och väsentlighetsanalyser. Kontoret granskar också nämndernas verksamhetsplaner för att säkerställa att nämndernas mål samlat kan bidra till att kommunfullmäktiges mål uppnås. Kommunstyrelsen återkopplar till nämnderna och bolagen genom ärendet *Avstämning av mål och budget*. I samband med tertialrapport 1 och 2 uppmanas nämnder och bolag att vid behov vidta åtgärder för att säkra att målen uppfylls.

Staden har ett system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi (ILS) som omfattar stadens nämnder och bolag. Systemet är det huvudsakliga verktyget för att styra mot och följa upp kommunfullmäktiges mål. I systemet framgår fullmäktiges beslutade mål, indikatorer och aktiviteter. Dessa följs upp av bolagen och återrapporteras tillsammans med bolagens ekonomi och verksamhet.

En redovisning av kommunstyrelsens uppsiktsplikt görs i årsredovisningen. I årsredovisning 2016 anges att ”Kommunstyrelsen anser att stadens hel- och delägda aktiebolag har bedrivit sina respektive verksamheter i förenlighet med lag.” Underlag för beslutet är månads-, tertialrapporter och årsredovisning. Några ytterligare underlag har inte använts.

Lekmannarevisorernas och de auktoriserades granskning av bolagen visar att verksamheten bedrivits på ett i allt väsentligt ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Bolagens interna kontroll har varit tillräcklig och räkenskaperna är i allt väsentligt rättvisande.

Revisionskontorets bedömning

Staden har en tydlig styrning av bolagen genom bolagsordningar och ägardirektiv och styrningen fungerar på ett ändamålsenligt sätt.

Ansvarsfördelningen är tydlig mellan kommunstyrelsen och Stockholms stadshus AB. Flera av ledamöterna i kommunstyrelsen sitter även i koncernstyrelsen för moderbolaget Stockholms Stadshus AB. Det finns fördelar med att vissa av ledamöter i kommunstyrelsen även är ledamöter i koncernstyrelsen, så kallad personunion. Det ger dessa ledamöter insyn och möjligheter att styra bolagskoncernen och följa verksamheten. Hela kommunstyrelsen omfattas av uppsiktplikten och frågan kan ställas hur informationen som delar av kommunstyrelsen har kan spridas till samtliga ledamöter i kommunstyrelsen.

Kommunstyrelsen ger tydliga direktiv till stämooombuden hur ombudet ska agera på stämman. Det bör på ett tydligare sätt framgå i reglementet för kommunstyrelsen att kommunstyrelsen har rätt att fatta beslut om stämmodirektiv.

Av kommunstyrelsens beslut avseende 2016 och 2017 års stämmor vid Stockholms stadshus AB¹³ ¹⁴ framgår inte att lekmannarevisorernas granskningsrapporter utgör underlag för beslut om direktiv för stämooombuden.

Kommunstyrelsen utövar i huvudsak sin uppsikt över bolagen till via tertial- och årsbokslut samt budget och konjunkturärendet. Kommunstyrelsen får genom denna rapportering information om bolagens verksamhet. Genomgången av kommunstyrelsens protokoll visar att utöver denna rapportering förekommer ingen annan rapportering. Revisionskontoret har noterat att vissa kommuner/landsting har utarbetat en särskild rapport avseende uppsikten, till exempel Stockholms läns landsting, som redovisas i samband med årsredovisningen.

Kommunstyrelsen har inte fattat beslut om en strategi för hur uppsikten ska definieras och utövas i de kommunägda bolagen och

---

¹³ Dnr 112-295/2016

¹⁴ Dnr 112-127/2017

som säkerställer att hela styrelsen har tillräcklig information för att utöva sin uppsikt på ett ändamålsenligt sätt. I ett sådant dokument kan förtydligas vad som ligger i ansvaret kring uppsiktsplikten, vad den ska omfatta och även hur styrelsen ska arbeta med frågan på ett sammanhållet sätt.

Sammanfattningsvis bedöms att staden genom olika styrdokument i form av bolagsordningar, ägardirektiv, reglemente för kommunstyrelse, rapporteringsrutiner och rapporteringsverktyg har en struktur för att utöva sin uppsikt. Formen för uppsikten kan dock utvecklas för att säkerställa att hela kommunstyrelsen har samma möjlighet att utöva sin uppsikt på ett ändamålsenligt sätt.

4.2 Ekonomistyrning

Till grund för kommunstyrelsens ekonomiska prognoser och ekonomistyrning sker rapporteringen av den ekonomiska ställningen för stadens samtliga verksamheter till kommunstyrelsen i form av månadsrapporter, tertialrapport, delårsrapport och slutligen årsredovisning.

Kommunstyrelsen prognostiserade i tertialrapport per 30 april att resultatet skulle uppgå till 306 mnkr och i tertialrapport per 31 augusti prognostiserades resultatet till 1 941 mnkr, att jämföra med budget på 0,1 mnkr. Årets resultat blev 2 702 mnkr bättre än prognosen i tertialrapport 2. Den främsta orsaken är att de jämförelsestörande intäkterna blev ca 2,4 mdkr högre än prognosen p.g.a. reavinster och försäljning av exploateringsfastigheter som genomförts efter tertialrapport 2. Någon prognos för dessa poster görs inte då osäkerhet finns när och om försäljningar kommer att genomföras.

När det gäller nämnderna har följande prognoser lämnats när det gäller avvikelse mot budget.

Mnkr	Tertial rapport 1 2016	Tertial rapport 2 2016	Bokslut 2016
Stadsdelsnämnder	+11	+58	+135
Övriga nämnder	+49	+243	+605
Summa nämnder	+60	+301	+740

Jämfört med prognosen vid tertialrapport 2 blev utfallet jämfört med budget 439 mnkr bättre i bokslutet.

Samtliga stadsdelsnämnder redovisar ett överskott jämför med budget. Fastighetsnämnden och överförmyndarnämnden är de enda nämnder som har överskridit budgeten. För fastighetsnämnden är

överskridandet 45 mnkr och beror bl.a. på att nämnden har kostnadsfört nedlagda utrednings- och utvecklingsutgifter för två ”förgävesprojekt”. Överförmyndarnämndens överskridande uppgår till 3,3 mnkr och beror främst på att ensamkommande flyktingbarn flyttats från andra kommuner till Stockholm.

När det gäller investeringarna redovisas följande prognoser när det gäller årsutfallet:

Mnkr	Budget 2016	Tertial rapport 1 2016	Tertial rapport 2 2016	Bokslut 2016
Nettoinvesteringar	6 557	6 053	6 008	5 615

Jämfört med prognosen vid tertialrapport 2 blev utfallet 393 mnkr lägre i bokslutet.

Revisionskontorets bedömning

Kommunstyrelsen har en i huvudsak tillfredsställande uppföljningsstruktur. Ekonomin följs systematiskt upp i samband med månads- och tertialrapporter. Sammanställningarna ovan visar dock att prognossäkerheten kan förbättras både för drift- och investeringsbudgeten.

4.3 Ansvar och befogenheter

Ansvar och befogenheter för kommunstyrelsen, dess utskott samt förvaltning styrs bland annat av reglemente, instruktioner och delegationsordning. Den sammanfattande bedömningen är att det finns ändamålsenliga styrdokument för kommunstyrelsen, utskott, beredningar och stadsledningskontoret vad gäller ansvar och befogenheter. Granskning har gjorts när det gäller beslut fattade av utskotten samt beslut fattade på delegation utan anmärkning.

Under kommunstyrelse finns tre utskott:

- kommunstyrelsens ekonomiutskott
- kommunstyrelsens ytterstads- och demokratiutskott
- kommunstyrelsens personal- och jämställdhetsutskott

Revisionskontoret har löpande under året följt de ärenden som behandlats på utskottens sammanträden.

Revisionskontorets bedömning

Granskningen visar att fattade beslut överensstämmer med gällande instruktioner.

4.4 Intern kontroll finansiell rapportering

Med hjälp av konsult (finansrevisorer) granskas årligen internbankens verksamhet inom finansavdelningen. Granskningen syftar till att bedöma den interna kontrollen för den finansiella rapporteringen. Årets granskning avser genomgång av finanspolicy och dess rapportering, genomgång av efterlevnad av placeringspolicy vad gäller donationsstiftelserna, genomgång av processflödet från front office till back office och betalningar, test av byte av tresurysystem, test av värdering av emitterade obligationer, värdepappersinnehav och derivat efter systembyte samt uppföljning av föregående års noteringar.

Revisionskontorets bedömning

Den interna kontrollen för den finansiella rapporteringen bedöms vara tillräcklig och inga väsentliga brister har noterats i årets granskning.

4.5 Nämndernas och bolagens interna kontroll

Nämndernas interna kontroll har varit tillräcklig förutom för fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden avseende kulturförvaltningen, överförmyndarnämnden samt stadsdelsnämnderna Skarpnäck och Älvsjö. Vid granskningen av nämndernas interna kontroll har framkommit brister avseende bland annat direktupphandlingar, styrning och uppföljning av boendeinsatser för ensamkommande barn och arbetet med informations säkerhet. Bristerna är dock inte av den omfattningen att de påverkar den sammanfattande bedömningen. För utförligare redovisning hänvisas till årsrapporten för respektive nämnd.

Sammantaget bedöms att bolagen har ett väl fungerande internkontrollarbete och att kontroller har genomförts enligt beslutade internkontrollplaner. Några brister har noterats i den interna kontrollen avseende avtalshantering. För utförligare redovisning hänvisas till granskningspromemorian för respektive nämnd.

5 Årsredovisning och räkenskaper

Revisorerna har bland annat till uppgift att pröva om räkenskaperna är rättvisande. Inom ramen för denna uppgift är syftet med granskningen av årsredovisning 2016 att bedöma om den är upprättad i enlighet med lag om kommunal redovisning och i enlighet med god redovisningssed.

Revisionen har utförts i enlighet med god revisionsmed i kommunal verksamhet, vilket innebär att revisionen har planerats och genomförts för att med hög men inte absolut säkerhet kunna bedöma att årsredovisningen inte innehåller väsentliga felaktigheter.

Vid granskning av nämndernas bokslut är bedömningen för en nämnd att räkenskaperna inte är helt rättvisande. För övriga nämnder är bedömningen att räkenskaperna är rättvisande.

Revisionskontorets bedömning

Den samlade bedömning är att såväl stadens redovisning som den sammanställda redovisningen ger en rättvisande bild av årets resultat och ställning. Årsredovisning 2016 har, i allt väsentligt, upprättats i enlighet med den kommunala redovisningslagen och god redovisningsmed. En detaljerad granskning av årsredovisningen görs i *bilaga 1*.

Finansavdelningen har under 2016 tagit fram anvisningar för hur statsbidrag från bl.a. Migrationsverket ska periodiseras. I granskningen har dock noteras att det finns skillnader mellan stadsdelsnämnderna avseende uppbokning av fordran på Migrationsverket.

6 Kommunstyrelsens egen verksamhet

6.1 Verksamhetens ändamålsenlighet och ekonomi

I detta avsnitt redovisas en granskning av om styrelsens resultat är förenligt med kommunfullmäktiges mål samt följt de beslut, riktlinjer, gällande lagstiftning och andra föreskrifter som gäller för verksamheten. Bedömningen avser såväl genomförandet som resultatet av verksamheten.

Sammantaget bedöms att kommunstyrelsen för den egna verksamheten har bedrivit verksamheten på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt.

6.1.1 Ekonomiskt resultat

Av årets redovisning framgår att styrelsens utfall avviker med +94,5 mnkr i förhållande till budgeten. Kostnaderna är ca 219 mnkr högre än budget och intäkterna är 314 mnkr högre än budget. Utfallet visar att budgethållningen har varit tillräcklig. Budgeten består främst av

stadsledningskontorets verksamhet, stadsövergripande verksamhet och bidrag (främst till Storstockholms Brandförsvarsförbund) samt den politiska organisationen.

De största avvikelserna finns inom den politiska organisationen som redovisar ett balanserat överskott med 70,2 mnkr. Vidare redovisar styrelsen att återhållsamhet samt vakanta tjänster är en bidragande orsak till avvikelsen mot budget. Styrelsen borde dock tydligare redovisa de stora avvikelserna på kostnads- respektive intäktssidan.

6.1.2 Verksamhetsmässigt resultat

Styrelsens resultat för 2016 bedöms i allt väsentligt vara förenligt med de mål som fullmäktige fastställt. Bedömningen grundas på en granskning av nämndens verksamhetsberättelse samt på övriga granskningar som har genomförts under året.

Kommunstyrelsen har under året i allt väsentligt nått årsmålen för kommunfullmäktiges indikatorer och genomfört de aktiviteter och uppdrag kommunfullmäktige har fastställt. Styrelsen har i många avseenden en indirekt påverkan på måluppfyllelsen och bedömningarna grundar sig främst på en genomgång av fullmäktiges aktiviteter samt årsutfallet på de av fullmäktige framtagna indikatorerna. Den verksamhet som är planerad enligt verksamhetsplanen har i stort genomförts.

6.2 Intern kontroll

Sammanfattningsvis bedöms att styrelsens interna kontroll har varit tillräcklig. De iakttagelser som ligger till grund för denna bedömning redovisas nedan. Av redovisningen framgår att vissa brister har noterats. Bristerna är dock inte av den omfattningen att de påverkar den sammanfattande bedömningen.

En del i styrelsens interna kontroll är att säkerställa en ändamålsenlig styrning och kontroll av ekonomi och verksamhet. En granskning av styrelsens verksamhetsplan för år 2016 visar att styrelsens egna mål i huvudsak ansluter till kommunfullmäktiges mål för den verksamhet som styrelsen bedriver. Styrelsen har för varje verksamhetsområde fastställt uppföljningsbara mål för ekonomi och verksamhet.

Styrelsen har en i huvudsak tillfredsställande uppföljningsstruktur. Ekonomi, verksamhet och kvalitet följs systematiskt upp i samband med månads- och tertialrapporter.

En genomgång av styrelsens prognoser visar att prognossäkerheten i styrelsens tertialrapporter har varit god under året.

Styrelsen har under 2016 antagit ett nytt system för intern kontroll som väl speglar gällande organisation.

Kommunstyrelsen har utifrån en väsentlighets- och riskanalys fastställt en internkontrollplan för den egna verksamheten. Revisionskontoret bedömer att riskanalysen väl återspeglar väsentliga processer för verksamheten. Internkontrollplanen omfattar tre riskbedömda processer och har tagits fram av en grupp från olika avdelningar inom stadsledningskontoret. Dessa processer är; Budget- och uppföljningsprocessen, kontorets inköp samt rättvisande redovisning.

Resultatet av genomförda egenkontroller redovisas i verksamhetsberättelsen för 2016. Kontroller har genomförts i enlighet med planen.

Ett antal granskningar har genomförts av styrelsens interna kontroll. Dessa redovisas nedan:

Lönehantering

Granskningen avser den interna kontrollen avseende lönehantering och har inriktats mot att bedöma om kontrollen avseende registrering av underlag för löneutbetalningar är tillräcklig samt om uppgifterna i redovisningen är aktuella, fullständiga och rättvisande. Kontroll har genomförts via stickprov för tre av avdelningarna av om lönerna varit korrekta. Den sammanfattande bedömningen är att den interna kontrollen kan utvecklas när det gäller kontroller av om enhetscheferna kontrollerar, signerar och dokumenterar lönelistan. Vidare att rutiner utvecklas för att säkerställa att frånvaro rapporteras då nuvarande hantering bygger på manuell bevakning.

Styrning och kontroll av IT-kostnader inkl. fördelning av kostnader inom kommunkoncernen

Granskningen har inriktats mot att bedöma om den interna kontrollen avseende inköp/anskaffning av IT-tjänster är tillräcklig. Kartläggning och bedömning av förvaltningens rutiner för löpande uppföljning av nyckelkontroller har genomförts.

Den samlade bedömningen är den interna kontrollen kan stärkas genom bl.a. kontinuerliga stickprovskontroller av att fakturerade priser stämmer mot avtal.

Förtroendekänsliga poster

Granskningen syftar till att fånga upp avvikelser/poster som kan ha ekonomisk eller förtroendekänslig betydelse.

Granskningen har inriktats bl.a. mot stickprovskontroller avseende

- konton med större budgetavvikelser och/eller större belopp
- förtroendekänsliga konton (resor, representation, konsulter)
- kvaliteten på räkenskapsmaterial/underlag.

I granskningen har framkommit att 32 av 40 granskade fakturor bedöms uppfylla kraven på fullständiga verifikationer vad gäller bland annat angivande av syfte och beslut i förekommande fall samt att korrekt momsavdrag skett. Kommunstyrelsen rekommenderas att stärka den interna kontrollen avseende fakturor hänförliga till förtroendekänsliga poster för att säkerställa att de uppfyller kraven på fullständiga verifikationer.

6.3 Bokslut och räkenskaper

I detta avsnitt redovisas en bedömning av om styrelsens bokslut är rättvisande samt om räkenskaperna är upprättade enligt kommunala redovisningslagen och god redovisningssed.

Sammanfattningsvis bedöms att bokslut och räkenskaper i allt väsentligt är rättvisande.

7 Uppföljning av tidigare års granskningar

Kommunstyrelsen har beaktat revisorernas rekommendationer avseende styrelsens egen verksamhet och som framförts i föregående års granskningar.

Tidigare års granskning avseende kommunstyrelsens samordnade roll har utmynnat i ett antal rekommendationer som framförts huvudsakligen i projektrapporter och framgår i *bilaga 4*. Revisionskontoret kommer under 2017 följa upp hur kommunstyrelsen har beaktat rekommendationerna.

Bilaga 1 Granskning av årsredovisning 2016

I denna bilaga redovisas granskningsresultatet för de olika delar som ska ingå i en årsredovisning enligt lag om kommunal redovisning samt rekommendationer från Rådet för kommunal redovisning. Granskningen av stadens bokslut har genomförts av PwC.

FÖRVALTNINGSBERÄTTELSEN

I lagen om kommunal redovisning kapitel 3 framgår att en förvaltningsberättelse ska ingå i årsredovisningen och i kapitel 4 framgår att den ska innehålla en översikt över utvecklingen av kommunens verksamhet och då även sådan kommunal verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer. Vidare ska upplysningar även lämnas om:

- Väsentliga personalförhållanden, särskilt sjukfrånvaron
- En samlad redovisning över kommunens investeringsverksamhet
- En redovisning av hur utfallet förhåller sig till den budget som fastställts för den löpande verksamheten
- En bedömning av om balanskravet har uppfyllts
- En utvärdering av målen enligt god ekonomisk hushållning

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

De olika delar som ska ingå i en förvaltningsberättelse finns i allt väsentligt redovisade i årsredovisningen. Förvaltningsberättelsen innehåller också en redogörelse över den samlade kommunala verksamheten. I redogörelsen klassificeras de juridiska personerna i:

- Koncernföretag med bestämmande respektive betydande inflytande
- Uppdragsföretag av typen samägda företag respektive kommunala entreprenader

Avsnittet om ekonomi innehåller en omvärldsanalys samt en ekonomisk och finansiell analys. I den ekonomiska analysen för staden och koncernen lämnas en redogörelse samt analys av årets resultat med förklaringar till intäkts- och kostnadsutvecklingen jämfört med föregående år. Vidare redovisas uppgifter om stadens samlade pensionsåtaganden och pensionsmedelsförvaltningen.

I följande avsnitt redovisas några av övriga delar som ska ingå i förvaltningsberättelsen.

Investeringsredovisning

Enligt den kommunala redovisningslagen ska förvaltningsberättelsen innehålla en samlad redovisning av stadens investeringsverksamhet.

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

I förvaltningsberättelsen finns en redovisning av investeringsredovisningens utfall per nämnd samt en redovisning av större investeringsprojekt med förklaring till avvikelser.

Stadens nettoinvesteringar uppgår till 5 615 mnkr (4 872 mnkr år 2015), vilket är 942 mnkr lägre än budget. Orsaken till detta beror i många fall på tidsförskjutningar av investeringsprojekten, vars genomförande sträcker sig över flera kalenderår. Utöver dessa investeringar har staden bidragit med ca 224 mnkr i medfinansiering av statliga infrastrukturprojekt.

Driftredovisning

Enligt den kommunala redovisningslagen ska förvaltningsberättelsen innehålla en redovisning av hur utfallet förhåller sig till den budget som fastställts för den löpande verksamheten.

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

I förvaltningsberättelse finns en redovisning av driftbudgetens utfall samt en redovisning av större avvikelser mot budget.

Här framgår bland annat att orsaken till stadens positiva resultat främst beror på jämförelsestörande intäkter med 4 902 mnkr som inte var budgeterade. Dessa intäkter består främst av reavinster och försäljning av exploateringsfastigheter med 4 656 mnkr. Vidare redovisas en engångsintäkt avseende upplösning av tidigare gjord avsättning med 246 mnkr.

Vidare redovisar stadens nämnder ett överskott mot budget med 740 mnkr efter resultatöverföringar, varav stadsdelsnämnderna redovisar en positiv avvikelse med 135 mnkr.

Balanskravet

I resultaträkningen samt i förvaltningsberättelsen redovisas att staden uppnår balanskravet och att årets resultat enligt balanskravet uppgår till 4 225 mnkr.

Årets resultat enligt resultaträkningen uppgår till 4 643 mnkr, från detta belopp har vissa poster räknats bort, vilket framgår av den balanskravsutredning som redovisas i förvaltningsberättelsen.

På intäktsidan har reavinsten vid försäljning av anläggningstillgångar räknats bort med 418 mnkr.

Revisionskontoret har granskat upprättad balanskravsutredning och kan konstatera att denna är uppställd enligt reglerna i kommunallagen.

RESULTATRÄKNINGEN

Enligt lagen om kommunal redovisning framgår att resultaträkningen ska redovisa samtliga intäkter och kostnader och hur det egna kapitalet har förändrats under året.

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

Revisionskontoret bedömer att resultaträkningen i allt väsentligt ger en rättvisande bild av årets resultat. Resultaträkningen är uppställd i enlighet med lagen om kommunal redovisning och noter finns i tillräcklig omfattning. Interna transaktioner har eliminerats korrekt. Vid granskning av nämndernas årsbokslut har ett antal felperiodiseringar uppmärksammats. Felen uppgår sammantaget inte till materiella belopp för staden.

Nedan redovisas stadens resultaträkning för 2016 och 2015.

Resultaträkning (mnkr)	2016	2015
Verksamhetens intäkter	11 978	10 271
Jämförelsestörande intäkter	4 902	1 874
Verksamhetens kostnader	-51 887	-48 350
Jämförelsestörande kostnader	-1 050	-377
Avskrivningar	-1 173	-1 224
Verksamhetens nettokostnader	-37 230	-37 806
Skatteintäkter + statsbidrag o utjämning	41 211	38 959
Finansnetto	662	772
Resultat efter skatter och finansnetto	4 643	1 924
Årets resultat	4 643	1 924

Verksamhetens intäkter

Verksamhetens intäkter uppgår till 11 978 mnkr och har ökat med 1 707 mnkr (16,6 %) jämfört med 2015. Det är framförallt ökade statsbidrag för flyktingmottagandet som bidrar till förändringen mellan åren. Vid periodiseringskontroll har inte noterats några avvikelser av betydelse. Finansavdelningen har under 2016 tagit fram anvisningar för hur statsbidrag från bl.a. Migrationsverket ska periodiseras. I granskningen har dock noteras att det finns skillnader

mellan stadsdelsnämnderna avseende uppbokning av fordran på Migrationsverket.

Som jämförelsestörande intäkter redovisas reavinster och försäljning av exploateringsfastigheter med 4 656 mnkr. Vidare redovisas en engångsintäkt avseende upplösning av tidigare gjord avsättning med 246 mnkr.

Verksamhetens kostnader

Verksamhetens kostnader uppgår till 51 887 mnkr och har ökat med 3 537 mnkr (7,3 %) jämfört med 2015. Vid periodiseringskontroll har inte noterats några avvikelser av betydelse.

Som jämförelsestörande kostnader redovisas främst förbrukning av medel från tidigare års disposition av Eget kapital med 259 mnkr samt realisationsförluster vid försäljningar med 230 mnkr. Vidare ingår ny avsättning bussterminal Slussen med 532 mnkr.

Avskrivningar

Redovisade avskrivningar uppgår till 1 166 mnkr. Årets nettoinvesteringar uppgår till 5 615 mnkr och avskrivningarna täcker 20,8 % av dessa. Detta är en relativt låg nivå och innebär sannolikt att utrymmet för framtida driftkostnader kan komma att tas i anspråk för att finansiera investeringar. Vidare redovisas utraneringar med 7 mnkr.

Skatteintäkter samt statsbidrag och utjämning

Skatteintäkterna uppgår till 43 585 mnkr och har ökat med 3 247 mnkr jämfört med 2015 (8,0 %). De totala skatteintäkterna är dock 125 mnkr lägre än budget.

Nettokostnaden för generella statsbidrag och utjämning uppgår till 2 375 mnkr och har ökat med 996 mnkr jämfört med 2015. Detta beror främst på att stadens avgifter i utjämningsystemet har ökat.

I posten generella statsbidrag ingår stimulansbidrag nybyggnation med 185 mnkr samt statsbidrag flyktingmottagning md 336 mnkr.

Finansnetto

Finansnettot, inklusive jämförelsestörande poster, är positivt och uppgår till 662 mnkr och har minskat med 110 mnkr jämfört med 2015. Detta beror främst på lägre intäktsräntor p.g.a. den låga räntenivån.

Årets resultat

Årets redovisade resultat för staden totalt efter avsättningar uppgår till 4 643 mnkr och är enligt revisionskontorets bedömning i allt väsentligt rättvisande.

BALANSRÄKNINGEN

Enligt lagen om kommunal redovisning framgår att balansräkningen ska redovisa kommunens samtliga tillgångar, avsättningar och skulder samt eget kapital på dagen för räkenskapsårets utgång. Ställda panter och ansvarsförbindelser ska tas upp inom linjen.

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

Revisionskontoret bedömer att balansräkningen i allt väsentligt ger en rättvisande bild och uppfyller kraven på god redovisningssed och normgivning. Balansräkningen är uppställd enligt lagen om kommunal redovisning och omfattar tillräckliga noter. Bilagor/specifikationer finns i tillräcklig omfattning.

Nedan redovisas stadens balansräkning för 2016 och 2015.

Balansräkning (mnkr)	2016	2015
Anläggningstillgångar	72 779	68 942
Omsättningstillgångar	65 955	64 485
Summa tillgångar	138 734	133 427
Eget kapital	67 399	62 756
Avsättningar	14 265	12 565
Långfristiga skulder	32 019	27 676
Kortfristiga skulder	25 051	30 431
Summa eget kapital och skulder	138 734	133 427
Ansvars- och borgensförbindelser	428	630
Pensionsskuld inkl. löneskatt	17 338	17 792
Derivatinstrument marknadsvärde	-254	-510
Operationell leasing	6 418	6 588

Anläggningstillgångar

Anläggningstillgångarna uppgår till 72 779 mnkr och har ökat med 3 837 mnkr. Årets investeringar i materiella anläggningstillgångar uppgår till 5 661 mnkr samt av- och nedskrivningar och utrangeringar till 1 173 mnkr, vilket överensstämmer med beloppet i resultaträkningen.

Staden har under 2015 gått över till komponentavskrivning i enlighet med rekommendation från Rådet för Kommunal Redovisning (RKR).

Omsättningstillgångar

Omsättningstillgångarna uppgår till 65 955 mnkr och har ökat med 1 470 mnkr. Ökningen är till största delen hänförlig till kortfristiga fordringar på stadens koncernföretag samt statsbidragsfordringar.

I bokslutet för 2016 finns 1 878 mnkr bokfört under exploateringsfastigheter och har redovisats korrekt som en omsättningstillgång. Enligt god redovisningssed ska mark och fastigheter, vars syfte är att avyttras, redovisas som omsättningstillgång istället för anläggningstillgång. En sådan bedömning är också gjord i bokslutet då exploateringskontoret har definierat vilka tillgångar som avser omsättningstillgångar.

Eget kapital

Eget kapital per 2016-12-31 uppgår till 67 399 mnkr och har ökat med 4 643 mnkr (årets resultat).

I det egna kapitalet finns tidigare beslut om öronmärkning av särskilda medel:

• Medel för sociala investeringar	300 mnkr
• Medel för kompetensutveckling	200 mnkr
• IT-kostnader	765 mnkr

I not till Eget kapital framgår att under 2016 har 259 mnkr av dessa medel förbrukats. Återstående medel per 2016-12-31 uppgår till 909 mnkr.

Avsättningar

Avsättningarna har totalt sett ökat med 1 701 mnkr sedan föregående år. Förändringen förklaras bland annat av att övriga avsättningar har ökat med 1 347 mnkr, se nedan, medan avsättning för pensioner och liknade förpliktelser ökat med 354 mnkr.

I granskningen 2015 noterades att det fanns en avsättning om drygt 245 mnkr som inte bedöms uppfylla lagstiftarens krav på en avsättning. Staden har i bokslutet 2016 upplöst denna avsättning. Vidare har post avseende Stockholms ström korrekt omklassificerats från långfristig skuld till avsättning.

Beträffande de infrastrukturella bidragen finns en beräkning av beslutade åtaganden för staden. Posterna har kunnat styrkas genom avtal/ överenskommelse med Staten och statliga myndigheter och uppfyller därmed de krav som ställs på en avsättning enligt gällande rekommendation från Rådet för Kommunal Redovisning.

De åtaganden som ingår redovisas nedan:

- E 18 Hjulsta-Kista (genomförandeavtal Trafikverket)
- Citybanan (genomförandeavtal Trafikverket)
- Norra Länken (genomförandeavtal Vägverket)
- Trafikplats Lindhagensgatan (genomförandeavtal Trafikverket)
- Tvärbana Norr och övriga spårförbindelser (Stockholmsförhandlingen, Staten och Stockholmsregionen)

Den utgående avsättningen för infrastrukturella bidrag uppgår till ca 7 270 mnkr. Posten har ökat med ca 308 mnkr jämfört med 2015.

Avsättningar för följande projekt har tagits i anspråk:

- Norra länken 5 mnkr
- Tunnelbanan 120 mnkr (Stockholmsförhandlingen)
- Hjulsta-Kista 11 mnkr
- Citybanan 89 mnkr

I bokslut 2016 har dessutom ny avsättning med 532 mnkr tillkommit avseende bussterminal vid Slussen (överenskommelse staten, Stockholms Läns Landsting, Nacka och Värmdö kommuner).

Långfristiga skulder

De långfristiga skulderna har ökat med 4 343 mnkr jämfört med 2015, vilket förklaras med ökat upplåning i banker och kreditinstitut för koncernbolagens räkning.

Post avseende Stockholms ström har korrekt omklassificerats från långfristig skuld till avsättning.

Kortfristiga skulder

De kortfristiga skulderna har minskat med 5 380 mnkr jämfört med 2015. Staden administrerar upplåning för stadens bolag. Under 2016 har två av stadens bolag överfört sin låneskuld till Stockholms Stadshus AB i stället för att låna direkt från staden.

Staden har erhållit statsbidrag under 2015 som lämnats som tillfälligt stöd till kommuner och landsting för att hantera den rådande flyktingsituationen. Totalt har 364 mnkr erhållits. Av det erhållna beloppet har en tredjedel intäktsförts 2015 och resterande 2016. Bedömningen är att hanteringen överensstämmer med RKR:s yttrande i frågan, dvs. inkomsten periodiseras med en jämn fördelning fr.o.m. december 2015.

Panter- och ansvarsförbindelser

Ansvarsförbindelserna inklusive pensionsskulden i förhållande till bokförda tillgångar uppgår till 17,4 % vilket visar att stadens tillgångar väl täcker de åtaganden som redovisas. Stadens pensionsskuld (intjänad till och med 1997-12-31) uppgår till 17 338 mnkr och har minskat med 454 mnkr jämfört med 2015.

Leasing

Rådets för kommunal redovisning rekommendation nr 13.1 angående redovisning av leasingavtal tillämpas av staden fullt ut. I årsredovisningen redovisas finansiell leasing med 0,3 mnkr och operationell leasing med 6 418 mnkr. I not redovisas dessa åtaganden fördelade på förfallotidpunkter i enlighet med rekommendationen.

KASSAFLÖDESANALYS

Enligt lagen om kommunal redovisning ska kommunens finansiering och investeringar under räkenskapsåret redovisas i en finansieringsanalys (kassaflödesanalys).

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

Revisionskontoret bedömer att kassaflödesanalysen är upprättad enligt god redovisningssed och överensstämmer med årsredovisningens övriga delar. Likvida medel vid årets slut uppgår till 5,9 mnkr och minskningen under året uppgår till 1 693 mnkr.

SAMMANSTÄLLD REDOVISNING

Syftet med att upprätta en sammanställd redovisning är att ge en helhetsbild av kommunens ekonomiska ställning, oberoende av i vilken juridisk form verksamheten bedrivs.

Stadens redovisningsprinciper ska vara vägledande vid upprättandet av den sammanställda redovisningen.

I den sammanställda redovisningen ingår boksluten för Stadshuskoncernen, Stockholms stad och övriga bolag inom staden samt Storstockholms brandförsvarsförbund. Bolagens och brandförsvarsförbundets årsredovisningar har granskats av respektive auktoriserad revisor. Stadens bokslut har granskats av revisionskontoret med hjälp av konsult.

Årets resultat i kommunkoncernen uppgår till 5 407 mnkr efter gjorda elimineringar (2 606 mnkr år 2015). Staden redovisar ett positivt

resultat på 4 643 mnkr och koncernen Stockholms Stadshus AB redovisar ett positivt resultat efter skatt med 1 347 mnkr.

Revisionskontorets bedömning och kommentarer

Enligt revisionskontorets bedömning uppfyller den sammanställda redovisningen syftet att ge en helhetsbild av stadens ekonomiska ställning, resultat och åtaganden och är upprättad i enlighet med lag om kommunal redovisning och rekommendation från Rådet för Kommunal Redovisning.

Avsteg finns i några fall när det gäller val av konsolideringsmetod men i årsredovisningen finns en tydlig motivering till avvikelserna samt upplysning om vilka bolag som har konsoliderats med kapitalandelsmetoden istället för med proportionell konsolidering. Effekten av att välja kapitalandelsmetoden har angetts avseende omslutningen och även gällande omsättning. Revisionskontoret har accepterat att annan konsolideringsmetod (kapitalandelsmetoden) används vid konsolidering gällande intressebolaget AB Fortum Värme Holding men för övriga intressebolag bör proportionell konsolidering göras framöver. Ur ett koncernperspektiv bedöms dock inte effekterna av avvikelserna leda till en missvisande bild av koncernens resultat- och ställning.

Dokumentationen avseende gjorda justeringar och elimineringar har förbättrats jämfört med tidigare och underlag finns nu i tillräcklig omfattning. Rutinen för motpartsredovisning har förbättrats. Då större differenser uppstår ska dock dessa utredas och dokumenteras.

I årets sammanställda redovisning återfinns nu samma noter som finns för staden.

Bilaga 2 Kommunstyrelsens (KS:s) och revisionskontorets bedömning av måluppfyllelsen 2016

Inriktningsmål och verksamhetsmål	Delårsrapport (KS)	Årsredovisning (KS)	Revisionens bedömning
Ett Stockholm som håller samman	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Alla barn i Stockholm har goda och jämlika uppväxtvillkor	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Tidiga sociala insatser skapar jämlika livschanser för alla	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Stockholm är en stad med levande och trygga stadsdelar	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm är en stad med högt bostadsbyggande där alla kan bo	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Stockholm har ett rikt utbud av idrott och fritid som är tillgängligt för alla	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Alla stockholmare har nära till kultur och eget skapande	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Alla äldre har en trygg ålderdom och får en äldreomsorg av god kvalitet	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Ett klimatsmart Stockholm	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Energianvändningen är hållbar	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Transporter i Stockholm är miljöanpassade	Uppfyllt	Uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm har en hållbar mark- och vattenanvändning	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Stockholms kretslopp är resurseffektiva	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholms miljö är giftfri	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Inomhusmiljön i Stockholm är sund	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Ett ekonomiskt hållbart Stockholm	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Stockholm är en världsledande kunskapsregion	Uppfyllt	Uppfyllt	Avstår
Stockholm är en företagsvänlig stad	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Fler jobbar, har trygga anställningar och försörjer sig själva	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
I Stockholm är det enkelt att utbilda sig genom hela livet	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholms stads ekonomi är långsiktigt hållbar	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Ett demokratiskt hållbart Stockholm	Uppfyllt	Uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm är en jämställd stad där makt och resurser fördelas lika	Uppfyllt	Uppfyllt	Avstår
Stockholms stad är en bra arbetsgivare med goda arbetsvillkor	Uppfyllt	Uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm är en stad som lever upp till mänskliga rättigheter och är fritt från diskriminering	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Stockholm är en stad som respekterar och lever upp till barnets rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention	Uppfyllt	Uppfyllt	Avstår
Stockholm är en stad där ingen behöver vara rädd för våld	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm är en tillgänglig stad för alla	Uppfyllt	Uppfyllt	Delvis uppfyllt
Stockholm är en demokratisk stad där invånarna har inflytande	Uppfyllt	Uppfyllt	Uppfyllt
Offentlig upphandling utvecklar staden i hållbar riktning	Uppfyllt	Uppfyllt	Delvis uppfyllt

Bilaga 3 Årets granskningar

Under revisionsåret 2016 har det, utöver den grundläggande granskningen för kommunstyrelsen och respektive nämnd, genomförts ett antal projekt och fördjupade granskningar. Nedan redovisas de projekt som överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande eller för kännedom.

Ensamkommande flyktingbarn (Rapport 2016:07)

En granskning har genomförts av om ansvariga nämnder har en ändamålsenlig styrning och uppföljning av boendeinsatser för ensamkommande barn samt ekonomiska konsekvenser för staden. Granskningen har omfattat socialnämnden, överförmyndarnämnden, arbetsmarknadsnämnden samt stadsdelsnämnderna Rinkeby-Kista, Skarpnäck och Södermalm.

Den sammanfattande bedömningen är att ansvariga nämnder inte har en helt tillräcklig styrning och uppföljning av boendeinsatser för ensamkommande barn eller tillräcklig uppföljning av de ekonomiska konsekvenserna. Granskningen visar att ansvaret mellan nämnderna i huvudsak är tydligt och det finns en fungerande samverkan. Vidare framgår att majoriteten av de ensamkommande barnen inte fått en regelbunden uppföljning från stadsdelsnämnderna.

Överförmyndarnämnden genomför inte någon systematisk tillsyn av gode män för ensamkommande barn och det finns ett behov av att tydliggöra de gode männens ansvar. Granskningen visar att upphandling av boendeplatser för barnen har delvis genomförts som direktupphandlingar. Det utförs inte någon systematisk och aktiv avtalsuppföljning samt seriositetskontroll av utförare. Granskningen visar även att det finns en viss osäkerhet om när och hur mycket medel som staden kommer att återfå av de statliga ersättningarna som återsökts hos Migrationsverket.

Revisionsrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för kännedom.

Lokalförsörjning, förskola och skola (Rapport 2016:08)

Stadsrevisionen har genomfört en granskning av om stadens planeringsprocess, avseende lokaler för förskolebarn och skolbarn, är ändamålsenlig och effektiv för att klara prognostiserad ökning av antalet barn och elever. I granskningen har även rekommendationerna som framfördes i projektrapporten *Styrning av lokalförsörjning nr 2 2014* följts upp. I granskningen ingick

kommunstyrelsen, utbildningsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) samt stadsdelsnämnderna Bromma och Hägersten-Liljeholmen

Den sammanfattande bedömningen är att planeringsprocessen, avseende lokaler för förskolebarn och skolbarn, inte är tillräckligt ändamålsenlig och effektiv. Bedömningen grundas på den bristande samverkan avseende planeringen av förskolor och grundskolor. Detta gäller i första hand kontakter mellan exploaterings- samt stadsbyggnadskontoren och verksamheterna. Därtill påverkar utbildningsnämndens eftersatta planering den närmaste tidens utbud av skolplatser.

För att klara prognostiserad ökning av antalet barn och elever måste samverkan mellan berörda parter struktureras i ett tidigt skede. De brister som uppkommit gällande samverkan påverkar både prognostisering och planeringen av nya platser i förskola och grundskola. De senaste åren har en positiv förbättring skett gällande samverkan men den bör vara mindre personberoende, mer strukturerad och styrd av riktlinjer.

Samverkan inom SAMS¹⁵ bedöms inte fått tillräcklig genomslagskraft i respektive organisation. Det är viktigt att berörda nämnder och styrelser säkerställer att det arbete som sker inom SAMS sprids i respektive organisation. Detta gäller framför allt stadsbyggnadsnämnden, exploateringsnämnden och utbildningsnämnden.

Uppföljningen avseende tidigare lämnade rekommendationer visar att kommunstyrelsens men även övriga parter uppdrag och roller inom SAMS har förtydligats. Rutinerna för samverkan i planeringsprocessens tidiga skeden för att säkra tillgången på platser i förskolor och skolor har förbättrats. Samverkan mellan utbildningsnämnden och SISAB fungerar bättre och planeringsarbetet sker i större utsträckning i samverkan. Däremot är rekommendationen att kommunstyrelsen bör följa upp utvecklingen av samverkansarbetet inte åtgärdad.

Revisionsrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande senast den 3 mars 2017.

Stadens investeringar (Rapport 2016:09)

---

¹⁵ Samordnad grundskoleplanering i Stockholm

Revisionskontoret har granskat om stadens styrning av investeringsplaneringen är tillräcklig och hur investeringsvolymen påverkar stadens finansiella ställning på kort och lång sikt.

Sammanfattningsvis visar granskningen att staden har kontroll över investeringsplaneringen på kort sikt för att säkra stadens finansiella ställning. På lång sikt kan den dock utvecklas avseende en beskrivning av vilka konsekvenser planerade investeringar får för stadens ekonomi på 10 års sikt. Granskningen har även visat på att vissa delar av investeringsprocessen kan förbättras exempelvis vad gäller analyser till budgetavvikelser och uppföljning av finansiella nyckeltal.

Granskningen visar vidare på att stadens redovisning till kommunstyrelsen och fullmäktige kan utvecklas när det gäller uppföljning av investeringar. På den totala nivån är redovisningen tillfredställande men analysen till budgetavvikelser kan utvecklas genom att de ekonomiska konsekvenserna vid förskjutning i tid av projekten framgår på ett tydligare sätt. Även metodiken för riskhantering kan utvecklas genom att risker identifieras utifrån ett kostnads- eller tidsperspektiv.

Reglerna för ekonomisk förvaltning kan också utvecklas genom att under vissa förutsättningar till exempel ange ett lägsta belopp för när rapportering av överskridande till kommunfullmäktige ska ske.

Revisionsrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande senast 23 februari 2017.

Bostadsbyggandet, stadsbyggnadsprocessen (Rapport 2017:01)

Stadsrevisionen har genomfört en granskning av om stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden säkerställer en effektiv stadsbyggnadsprocess. I granskningen ingick exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden.

Den sammanfattande bedömningen är att stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden behöver utveckla stadsbyggnadsprocessen. I granskningen har framkommit exempel på områden där effektiviteten i stadsbyggnadsprocessen behöver förbättras. Det handlar främst om projektplanering, bemanning och arbetsfördelning.

Projekt planeras utifrån realistiska tidplaner, vilket innebär att nästan alla projekts tidplaner inte kan hållas och därmed inte blir styrande för projektet. Bemanningen i projekten är viktig för en effektiv process. Minimeras antal byten av projektmedarbetare blir

oftast processen snabbare. Många detaljplaner har godkänts/antagits av stadsbyggnadsnämnden i slutet av året, de senaste åren. För att få en jämnare arbetsfördelning inom planavdelningen är det rimligt att projektplaneringen ses över. I nuvarande situation där över hälften av alla detaljplaner beslutas i slutet av året finns risk att kvaliteten i handläggningen påverkas.

För att klara bostadsmålen krävs fortsatt arbete för att utveckla processerna. Inom staden har flera olika utvecklingsprojekt påbörjats för att effektivisera delprocesserna. Detta sker inom olika byggprojekt och i förvaltningarnas interna processer, vilket bland annat leder till förbättrad samverkan.

Projektrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för kännedom.

Dialogen med medborgare i projektet Nya Slussen (Rapport 2017:03)

Revisionskontoret har genomfört en granskning av om dialogen med medborgarna i projektet Nya Slussen sker enligt stadens riktlinjer och lagstiftning. Granskningen innefattar främst exploateringsnämnden men även kommunstyrelsen utifrån dess samordnande roll och till viss del stadsbyggnadsnämnden som ansvarar för planprocesserna.

Revisionens samlade bedömning är att dialogen med medborgarna i projektet Nya Slussen sker enligt stadens riktlinjer och lagstiftning. De flesta av dessa riktlinjer är dock inte politiskt beslutade, vilket betyder att den politiska styrningen av dialogen med medborgarna är relativt svag och bör stärkas. Om dialogen ska vara ett reellt forum för medborgerligt inflytande, så som det framgår av stadens politiskt antagna mål, är det rimligt att formerna för dialogen beslutas av stadens förtroendevalda. Kommunstyrelsen och exploateringsnämnden samt stadsbyggnadsnämnden bör därför ta ställning till formerna för dialogen med medborgarna.

Vidare visar granskningen att plan- och bygglagens krav på dialog med medborgare i planprocessen för detaljplanen kring bussterminalen i Katarinaberget har följts. Roller och ansvar mellan berörda nämnder och mellan respektive förvaltning samt inom projektet avseende information och kommunikation med medborgarna avseende projektet är tydliggjorda. Åsikter och idéer från medborgarna hanteras i huvudsak på ett professionellt och effektivt sett i projektet, dvs. i enlighet med lagstiftningen samt de mål och riktlinjer som kan anses vara tillämpliga.

Revisionsrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande senast den 21 april 2017.

Stadens skydd mot anlitande av svart arbetskraft (Rapport 2017:05)

Stadsrevisionen har genomfört en granskning för att bedöma om fastighetsnämnden, AB Familjebostäder samt AB Stockholmshem vidtar tillräckliga åtgärder för att säkerställa att anlitade leverantörer inte använder svart arbetskraft.

Sammanfattningsvis bedöms att AB Familjebostäder, AB Stockholmshem och fastighetsnämnden behöver stärka det förebyggande skyddet mot anlitande av svart arbetskraft. Riktlinjer och anvisningar behöver utvecklas som anger hur staden ska agera för att undvika att anlitade entreprenörer använder svart arbetskraft. Vidare behöver ställas tydligare krav på anlitade huvudentreprenörer.

De granskade bolagen och nämnden ställer krav att huvudentreprenören ansvarar för att anlitade underentreprenörer betalar arbetsgivaravgifter och skatter. Det framgår dock inte hur kontrollerna ska genomföras. Bolagen och fastighetskontoret bör ställa krav på dokumentation som bekräftar att huvudentreprenören gjort dessa kontroller.

Ett skydd mot svart arbetskraft förutsätter, förutom ett tydligt regelverk, även utbildning och information om vilka krav som ska ställas och hur dessa ska följas upp.

Revisionsrapporten har överlämnats till kommunstyrelsen för yttrande senast 17 maj 2017.

Eurovision Song Contest 2016 (fördjupning 2016)

Den 12 juni 2015 ansökte Stockholm genom Stockholms Visitors Board AB om att få arrangera Eurovision Song Contest 2016 (ESC 2016).

Den 17 juni, samma år, beslutade kommunstyrelsen att delegera till stadsdirektören att få besluta om och underteckna avtal om värdskap för ESC 2016. Vidare beslutades att kommunstyrelsen skulle beakta kostnader för ett eventuellt värdskap i arbetet med fullmäktiges budget 2016.

Syftet med granskning är att bedöma stadens styrning av ESC 2016 har varit tillräcklig.

En projektorganisation tillsattes under ledning av kommunikationsdirektören, avdelningschef på SLKs kommunikations- och

omvärldsavdelning. I projektets styrgrupp ingick representanter från Stockholm Stadshus AB, Stockholm Business Region AB (SBR), SGA Fastigheter AB, idrottsförvaltningen, kulturförvaltningen, trafikkontoret samt stadsledningskontoret.

I avtalet som tecknades med SVT den 7 juli 2015 framgår att stadens åtagande uppgår till ca 101,1 mnkr. Det är denna budget som styrgruppen har arbetat med i projektet. Budgeten är uppdelad i elva delprojekt med ansvarig för respektive delprojekt.

Det är SBR som har haft ansvar för den ekonomiska uppföljningen i projektet. Den ansvarige på SBR har haft löpande kontakt med respektive delprojektledare och gått igenom det ekonomiska utfallet och gjort prognoser tillsammans med dessa. Utbetalning till respektive delprojekt har gjorts först efter inlämnande av underlag för godkännande av SBR.

Löpande prognoser har lämnats till styrgruppen för ESC på delprojektnivå. Det största delprojektet avser arenorna som budgeterades till 55,8 mnkr, slutligt utfall blev 59,9 mnkr. Alla kostnader för staden ingår dock inte i redovisningen, som t.ex. kostnader för den egna personalen på berörda nämnder och bolag.

Enligt revisionskontorets bedömning har styrningen av projektet varit tillräckligt. De mål som antagits av styrgruppen har utvärderats och bedöms som uppfyllda. Budgeten för projektet har följts upp löpande och rapporterats till styrgruppen, utfallet visar på ett mindre överskridande av budgeten (0,7 mnkr). Rapportering av projektet har gjorts i en slutrapport till kommunstyrelsen och berörda bolag och nämnder under februari 2017.

Granskning av ekonomisystemet Agresso (fördjupning 2016)

År 2012 beslutade kommunfullmäktige att stadens ska implementera ett kommungemensamt ekonomisystem. Ett kommungemensamt ekonomisystem, som även omfattar bolagen, ska bland annat öka möjligheterna till övergripande styrning samt utveckling av redovisningen. Ekonomisystem Agresso M4 driftsattes på stadens förvaltningar den 4 maj 2015.

Syftet med granskningen är att bedöma nivån av intern kontroll avseende systemet Agresso.

Kommunstyrelsen har ansvar för central förvaltning av Agresso och tar årligen fram en förvaltnings- och utvecklingsplan för systemet

Agresso. Det finns en centraliserad process för utveckling och förvaltning av systemet Agresso. Kommunstyrelsen ansvarar för uppföljning av det avtal som finns med de leverantörer som hanterar drift och nätverk. Kommunstyrelsen hanterar centrala behörigheterna och utför övergripande kontroller av hantering av behörigheter. Kommunstyrelsen har ingen aktiv uppföljning av loggar däremot används loggarna för att spåra förändringar etc. i händelse av en incident. Enligt uppgift överväger staden att införa ett verktyg för logguppföljning.

Sammanfattningsvis bedöms den interna kontrollen för Agresso vara i huvudsak tillräcklig och det finns formaliserade och dokumenterade rutiner gällande förvaltning av Agresso.

Bilaga 4 Uppföljning av lämnade rekommendationer

Gransk- ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar	Följs upp
		Ja	Delvis	Nej		
Projekt 2015:03	Kommunstyrelsen bör kartlägga nämndernas behov av centralt stöd i arbetet med personal- och kompetensförsörjning.		X		PAS har under ett års tid bland annat genomfört workshops inom området.	2017
Projekt 2015:03	Kommunstyrelsen bör se över möjligheten att ge ett samlat och lättillgängligt stöd på stadens intranät för arbetet med personal- och kompetensförsörjning.		X		Den 17 mars 2017 lanseras ett processtöd för kompetensförsörjning på intranätet.	2017
Projekt 2015:06	Kommunstyrelsen bör tillse att genomförandegruppen återupptar sin roll som beslutande/styrande i frågor avseende omsorgsbostäder		X		Genomförandegruppen har delats upp i en styrgrupp där, socialdirektören, är ordförande samt en Bedömningsgrupp som bedömer olika projekt. Arbeta pågår med att förtydliga gruppernas arbetsordning och ansvarsfördelning.	2017
Projekt 2015:06	Kommunstyrelsen bör tillse att alla berörda nämnder avseende byggande av omsorgsbostäder har en gemensam behovsbild på kort och lite längre sikt		X		SLK studerar möjligheterna att få fram en gemensam behovsbild. Sweco har fått frågan om möjligheterna att prognostisera behovet.	2017
Projekt 2015:06	Kommunstyrelsen bör samordna planering för boenden för personer med resurskrävande diagnoser					2017
Projekt 2015:08	Formalisera ansvaret för uppföljningen av den betydande miljöpåverkan som planer och program antas medföra					2017
Projekt 2015:08	Fastställa syftet för uppföljningen av miljökonsekvensbeskrivningar förutom efterlevnad av lagkrav					2017
Projekt 2015:08	Upprätta dokumentation för hur miljöfrågorna ska integreras i planeringsprocessen					2017
Projekt 2016:01	Kommunstyrelsen bör tydliggöra genomförandegruppens mandat gentemot nämndernas linjeorganisation när det gäller styrning av bostadsbyggandet		x		Nyckelpersoner inom berörda förvaltningar ingår i genomförandegruppen för bostadsområdet. Nyckelpersoner som är utsedda har mandat att driva frågor kopplade till bostadsförsörjningen.	2017

Gransk- ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar	Följs upp
		Ja	Delvis	Nej		
Projekt 2016:01	Kommunstyrelsen bör tydliggöra målen avseende påbörjade hyresrätter för bostadsbolagen så att bolagen får bra förutsättningar för sin planering av bostadsbyggandet.	X			Indikatorn ”Antal påbörjade hyresrätter av stadens bostadsbolag” har införts i budget 2017.	2017
Projekt 2016:1	Kommunstyrelsen bör komplettera uppföljningen av målet med prognoser för utfallet för perioden 2014-2020.	X			Prognos för utfallet under perioden 2014-2020 har tagits fram.	2017
Årsrapport 2015 Bil 3	Kommunstyrelsen bör komplettera brukarundersökningarna med andra mätmetoder som kan redovisas tidigare under året.		X		I budget 2016 anges att kommunstyrelsen tillsammans med äldrenämnden ska göra en översyn av indikatorerna för äldreomsorgen. Resultatet ska inarbetas i budget 2017.	2017
Årsrapport 2015 Bil 3	Kommunstyrelsen bör konkretisera anvisningarna för tertialrapporter och verksamhetsberättelse när det gäller uppföljning av fullmäktiges mål.		X			2017
Årsrapport 2015	Kommunstyrelsens bör se över om fler indikatorer behöver tas fram för att utveckla underlaget för att bedöma måluppfyllelsen för kommunfullmäktiges verksamhetsmål. Idag saknas indikatorer för vissa mål medan andra mäts enbart genom en eller ett fåtal indikatorer.		X		Fler indikatorer har utvecklats som möjliggör att bedöma måluppfyllelsen	2017
Årsrapport 2015	Kommunstyrelsen bör överväga om de nämndspecifika indikatorerna bör redovisas för att ge kommunfullmäktige ett utveckla underlaget för att bedöma måluppfyllelsen.			X	Kommunstyrelsen anser att det skapar en otydlighet om även de nämndspecifika indikatorerna redovisas.	2017
Årsrapport 2015	Kommunstyrelsen bör se över klassificeringen av vissa poster på balansräkningens skuldsida	X				2016

Gransk- ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar	Följs upp
		Ja	Delvis	Nej		
Projekt 2016:09	Analysen till budgetavvikelser samt beskrivning av ekonomiska konsekvenser vid förskjutning i tid av projekten bör utvecklas i tertialrapporter och årsredovisning.					2017
Projekt 2016:09	För nyckeltalen ”Avskrivningar och räntenetto i förhållande till omsättning” samt ”Egenfinansieringsgrad investeringar”, bör målvärden fastställas som följs upp i tertialrapporter och årsredovisning. Idag görs inte någon uppföljning av dessa nyckeltal.		X		Nyckeltalet ”egenfinansieringsgrad av investeringar” redovisas i årsredovisningen.	2017
Projekt 2016:09	Metodikerna för riskhantering bör utvecklas genom att risker identifieras utifrån ett kostnads- eller tidsperspektiv.					2017
Projekt 2016:09	Reglerna för ekonomisk förvaltning bör utvecklas genom att under vissa förutsättningar till exempel ange ett lägsta belopp för när rapportering av överskridande i investeringsprojekt till kommunfullmäktige ska ske.					2017
Projekt 2016:09	Konjunkturärendet är av strategisk betydelse och bör därför behandlas av kommunstyrelsen.					2017
Projekt 2017:03	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden samt stadsbyggnadsnämnden bör stärka den politiska styrningen av dialogen med medborgare genom att ta ställning till formerna för dialog med medborgarna.					2017